

KARADENİZ

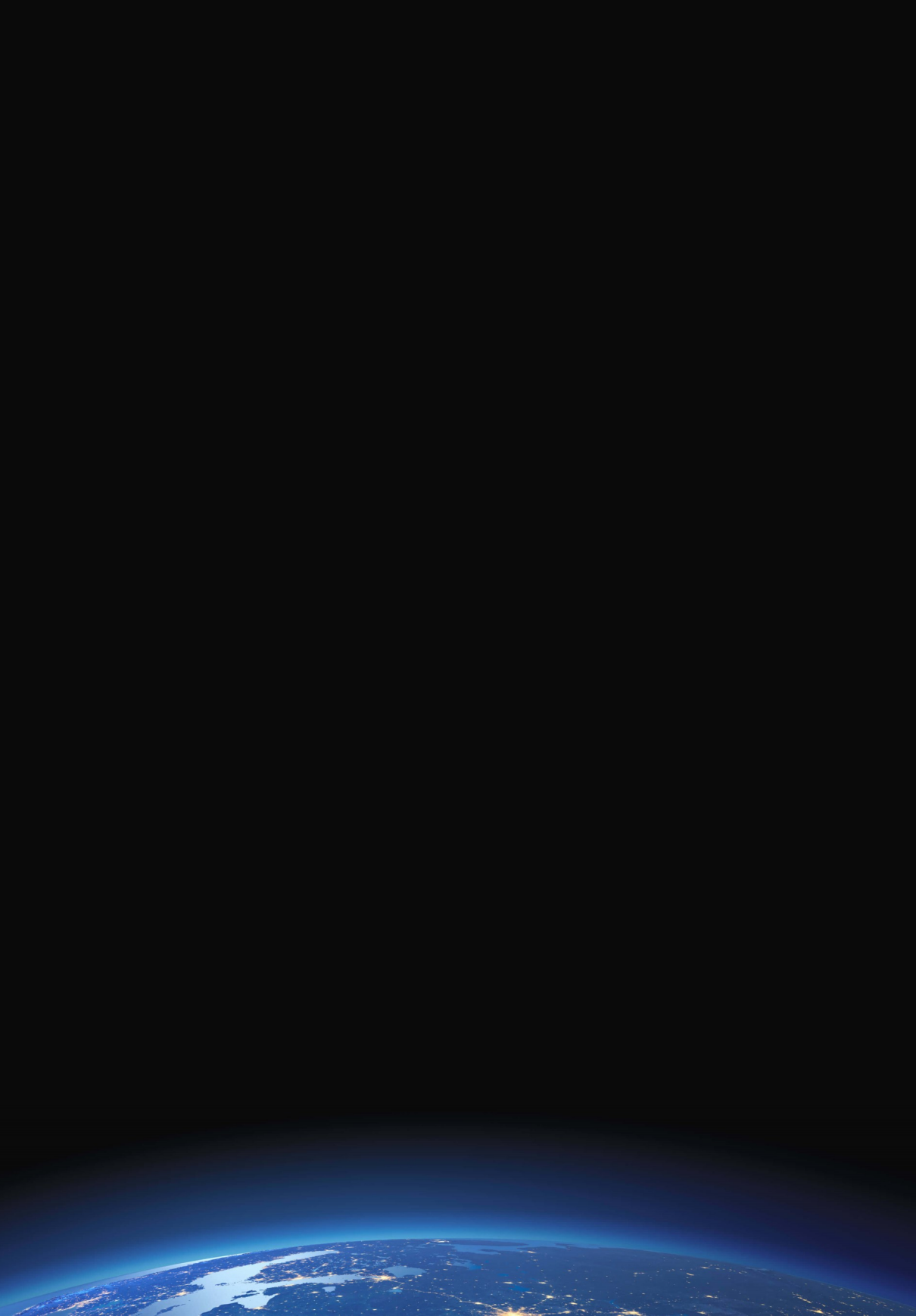
2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA
BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editör
ÖZGÜR TÜFEKÇİ

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ

2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editör
ÖZGÜR TÜFEKÇİ

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Özgür Tüfekçi

Doç. Dr. Tüfekçi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi Müdürü ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Aynı zamanda, İngiltere merkezli bir düşünce kuruluşu olan CESRAN International'ın (www.cesran.org) kurucusu ve Genel Direktörüdür. Sheffield Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler yüksek lisans derecesi ve Coventry Üniversitesi'nden Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler doktora derecesi almıştır. Başlıca araştırma alanları Avrasyacılık, Ulus İnşası, Milliyetçilik Teorileri, Jeopolitik Kuramlar ve Yükselen Güçlerdir.

KARADENİZ: 2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

KTÜ-SAM Kitapları 1

www.ktu.edu.tr/sam

ISBN: 978-605-2271-35-3

© 2021 Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları

1. Baskı: Temmuz 2021, Trabzon

Kapak Tasarımı / Sayfa Düzeni

KTÜ Stratejik Araştırma Merkezi

Baskı: KTÜ Matbaası, TRABZON

Tel: 0462 377 21 43

Adres: KTÜ Yayınları Satış Bürosu

Tel: 0462 377 22 32

Üniversiteler Yayın yönetmeliğinin 6. maddesine göre bu eserin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir.

Bu eserin herhangi bir kısmının izinsiz ve kaynak gösterilmeden alıntılanması, internet sitelerinde yayınlanması, pdf ya da kitap şeklinde parayla satılması yasaktır. Aksi eylemde bulunanlar telif hakları yasasından doğan tüm yükümlülükleri peşinen kabullenmiş sayılırlar.

KARADENİZ:

2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler

Editör: Özgür Tüfekçi

İçindekiler

TAKDİM8

1. BÖLÜM: Bölge Ülkelerinin 2020 Görünümü

Çok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye: 2020 13

RUKİYE PATAN ve ÖZGÜR TÜFEKÇİ

Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020 51

HÜLYA KINIK

İç Sorunlar ve Çözüm Arayışları İçinde Bulgaristan:
2020 78

VAHİT GÜNTAY

Var Olma Mücadelesi İçinde Ermenistan: 2020 108

DİLEK KARADENİZ TOPAL

Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2020 143

HASAN YILMAZ

Doğu ile Batı Arasında Yönünü Arayan Moldova:
2020 182

SELİM KURT

Pandemi ve Seçim Kıskaçında Romanya: 2020 208

EDA TUTAK

Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya: 2020 243

YAŞAR SARI

Reform Arayışının Gölgesinde Ukrayna: 2020..... 290

ADNAN SEYAZ

Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020..... 320

ŞEYMA KALYONCU

2. BÖLÜM: Uluslararası Aktörler ve Geniş Karadeniz Havzası

Trump Giderken Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası: 2020 354

MURAT ÜLGÜL

NATO ve Geniş Karadeniz Havzası: 2020 385

PELİN ÇOLAK ve CEREN HAKYEMEZ

Geniş Karadeniz Havzası'nda Çin'in Yeniden Konumlanma Stratejisi: 2020..... 412

MÜGE YÜCE

Avrupa Birliği'nin Geniş Karadeniz Havzası'na Yönelik Politikaları: 2020 439

FEVZİ KIRBAŞOĞLU ve ÖZGÜR TÜFEKÇİ

3. BÖLÜM: Geniş Karadeniz Havzasında Sınırtaşan Sorunlar

Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye'nin Jeopolitik Mücadelesi 476

RAHMAN DAĞ

Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Havzası'nda Göç ... 498

İSMAIL KÖSE

“Kanal İstanbul” Projesinin Montrö Boğazlar Rejimine
Olası Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme 523

BÜLENT ŞENER

Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri 551

ANIL ÇAĞLAR ERKAN ve AYÇA EMİNOĞLU

Çevresel Sorunlar Bağlamında Karadeniz Havzasında
Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası İş Birlikleri..... 595

NİSA ERDEM

2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri 625

AHMET ATEŞ

Karadeniz ve Küreselleşme 650

BÜŞRA YILMAZ ve MURAT ÇEMREK

Geniş Karadeniz Bölgesi'nde Entegrasyon Hareketleri ve
Güç Mücadelesi: Jeoekonomik Bakış 678

BAYRAM GÜNGÖR

YAZARLAR 714

TAKDİM

Karadeniz: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler yayın hayatına başladığı bu ilk çalışmayla küresel ve bölgesel gelişmelere odaklanarak bölge ile ilgilenen araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olmayı amaçlamaktadır.

Kısa zamanda yoğun bir çalışma ve emeğin ürünü olarak sizlerle buluşan elinizdeki eserin bilgi ağırlıklı olması hedeflenirken, yazarların yapmış olduğu analizler okuyucunun takdirine bırakılmıştır. Bu noktada birbirinden değerli yazarlarımız çalışmalarını uzmanlıkları çerçevesinde sunarken analitik yaklaşımlarıyla birbirini tamamlayan bölümleri kitaba bütüncül bir perspektif katmaktadırlar.

2020’de Karadeniz Havzasındaki gelişmelerin ele alındığı bu kitapta yirmi bir makale yer almaktadır. Üç bölümünden oluşan kitabımızın ilk bölümünde havzadaki ülkelerden onunun 2020 yılında yaşadıkları süreçler masaya yatırılırken; ikinci bölümde uluslararası aktörlerin havzaya yaklaşımları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise nispeten daha bağımsız makalelerle Karadeniz havzası farklı açılardan incelenmekte ve okuyucuya ilk iki bölümdeki makaleleri analitik olarak birleştirebilecekleri alan sunulmaya çalışılmaktadır.

Birinci bölüm Rukiye Patan ve Özgür Tüfekçi’nin Türkiye’nin pandemi koşulları altında 2020 yılında geirmış olduğu süreçleri ele aldığı “ok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye: 2020” başlıklı çalışma ile başlamaktadır. Akabinde Hülya Kınık “Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020”; Vahit

Güntay “İç Sorunlar ve Çözüm Arayışları İçinde Bulgaristan: 2020”; Dilek Karadeniz Topal “Var Olma Mücadelesi İçinde Ermenistan: 2020”; Hasan Yılmaz “Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2020”; Selim Kurt “Doğu ile Batı Arasında Yönünü Arayan Moldova: 2020”; Eda Tutak “Pandemi ve Seçim Kıskaçında Romanya: 2020”; Yaşar Sarı “Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya: 2020”; Adnan Seyaz “Reform Arayışının Gölgesinde Ukrayna: 2020”; Şeyma Kalyoncu “Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020” başlıklı makaleleriyle havza ülkelerini ele almaktadırlar.

İkinci bölümde ise havzanın dışındaki aktörlerin havza ülkelerine yaklaşımları ve politika oluşturma süreçleri Murat Ülgül’ün “Trump Giderken: Amerika Birleşik Devletleri’nin Karadeniz Politikası, 2020”; Pelin Çolak ve Ceren Hakyemez’in “NATO ve Geniş Karadeniz Havzası: 2020”; Müge Yüce’nin “Geniş Karadeniz Havzası’nda Çin’in Yeniden Konumlanma Stratejisi: 2020”; ve Fevzi Kırbaşoğlu ve Özgür Tüfekçi’nin “Avrupa Birliği’nin Geniş Karadeniz Havzası’na Yönelik Politikaları: 2020” başlıklı makaleleriyle incelenmektedir.

Son bölümde ise ilk iki bölümdeki makaleleri tamamlayıcı ve birleştirici olarak Rahman Dağ “Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye’nin Jeopolitik Mücadelesi”; İsmail Köse “Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Havzası’nda Göç”; Bülent Şener “‘Kanal İstanbul’ Projesinin Montrö Boğazlar Rejimine Olası Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”; Anıl Çağlar Erkan ve Ayça Eminoğlu “Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri”; Nisa Erdem “Çevresel Sorunlar Bağlamında Karadeniz Havzasında Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası İş Birlikleri”; Ahmet Ateş “2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri”; Büşra Yılmaz ve Murat Çemrek “Karadeniz ve Küreselleşme”; Bayram Güngör “Geniş Karadeniz Bölgesi’nde Entegrasyon Hareketleri ve Güç Mücadelesi: Jeoekonomik Bakış” makaleleriyle elinizdeki eserin tamamlanmasını sağlamışlardır.

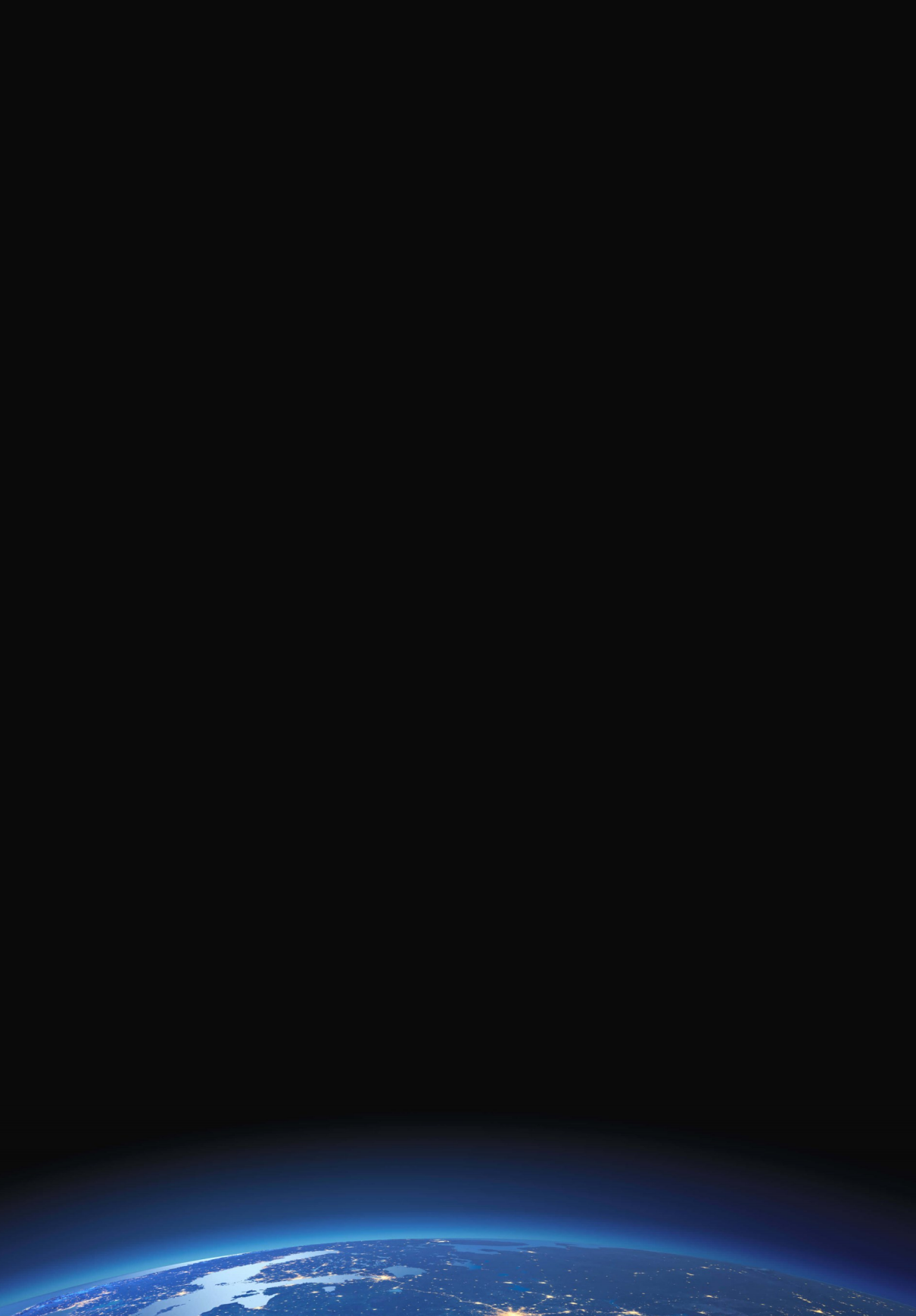
Yıllık mahiyetinde hazırlanan çalışmanın bu sayısının yayımlanması hususunda yazılarıyla katkıda bulunan değerli yazarlarımıza ve kitabımıza teveccüh gösteren saygıdeğer okurlarımıza teşekkür ederim.

DOÇ. DR. ÖZGÜR TÜFEKÇİ
KTÜ-SAM Müdürü
Trabzon - Nisan 2021

Bölge Ülkelerinin
2020 Görünümü

1. BÖLÜM

BÖLGESEL MÜCADELENİN KÜRESEL AKTÖRÜ RUSYA: 2020

Yaşar Sarı

[Prof. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Giriş

Yaklaşık 145 milyonluk nüfusu ile Rusya, Avrupa'nın en kalabalık ve büyük, coğrafi olarak da Asya kıtasının en büyük ülkesidir. Topraklarının, on bir farklı zaman dilimine yayılması, bu ülkenin devasa büyüklüğünün tahayyül edilmesi açısından iyi bir göstergedir (DeBardleben, 2007: 355). Başka bir deyiş ile Avrupa ve Asya kıtalarını bir bütün olarak kabul edersek, Rusya Avrasya'nın büyük bir kısmını kontrol etmekte, sınırları, Avrupa'ya bakan St. Petersburg'dan Japon Denizinin kıyısındaki Vladivostok'a kadar uzanmaktadır. Yalnız, Rusya'nın sahip olduğu bu toprakların önemli bir bölümü, kuzey kutbuna yakındır ve bu topraklarda az sayıda insan yaşamaktadır. Nüfusun önemli bölümü, Rusya Avrupası adı verilen, Moskova ve St. Petersburg şehirleri ve bu şehirlere yakın bölgelerde yaşamaktadır. Rusya ayrıca direkt sınırı olmadığı Polonya ve Litvanya ile çevrili Kaliningrad bölgesinde de egemenliğe sahiptir. Coğrafi olarak, Rusya dünyaya deniz yolu ile doğuda Japon denizi üzerinden, batıda ise Baltık denizi ve güneyde Karadeniz üzerinden açılmaktadır. Bu sebeple, Karadeniz Rusya için, özellikle de sıcak denizlere açılmak için hayati öneme sahiptir.

Siyasi açıdan bugün Rusya, Çarlık ve Sovyet zamanları kadar iddialı olmasa da hala büyük güçlerden biridir. Küresel jeopolitik durum ve ülkelerin konuları zaman ile değişmektedir. Soğuk Savaş döneminin iki büyük gücünden biri olan Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile Moskova merkezli Rusya Federasyonu,

Sovyetler Birliği'nin mirasını siyasal ve uluslararası hukuk açısından sahiplendi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu daimi üyelik Rusya Federasyonuna geçti. Siyasal olarak da Rusya Federasyonu, kendisini Sovyetler Birliği'nin gerçek mirasçısı olduğunu ilan etti. Bağımsız Devletler Topluluğunu (BDT), Kolektif Güvenlik Anlaşması Teşkilatı (KGAT) ve Avrasya Ekonomik Birliğini (AEB) kurarak hiç olmazsa bazı eski Sovyet Cumhuriyetleri ile beraber siyasal, askeri ve ekonomik yakın ilişkilerini devam ettirmek istemektedir. Sovyetler Birliği'nden kalan askeri tesislerin, üslerin ve malzemelerin önemli bir kısmına sahip oldu. Bunlar arasında nükleer silahlar ile Kırım'ın Sivastapol şehrindeki deniz üssü gibi askeri üsler, bugün Kazakistan topraklarında kalan Baykonur Uzay İstasyonu da dahildir. Fakat şu da kesinlikle söylenebilir ki Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından devlet olarak çok değişti ve değişmeye devam etmektedir.

Her ne kadar, Sovyetler Birliği'nin çökmesi sonrası ilk on yılda Rusya'da büyük değişim olsa da, otoriter siyasi yapı ve fiziksel ortam, Rus kamuoyundaki hayatta kalma içgüdüğü baskın olması ve yaşanan ekonomik sorunlar Rusya'daki değişimi yavaşlatmaktadır. Ayrıca matruşka adı verilen ünlü Rus iç içe geçmiş tahta figürler benzeri Rusya da hem içeride hem de dışarıda karmaşık bir yapıya ve ilişkiler ağına sahiptir. Rusya'nın Karadeniz'e kıyısı olan Ukrayna ve Gürcistan ile son 30 yılda yaşadıkları buna örnektir.

Rusya Federasyonu'nun siyasi tarihini kısaca özetlemek gerekirse, iki ana döneme ayırabiliriz. Çağdaş Rus siyasetine, Mikhail Gorbaçov'un 1985'te Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin lideri olduğu ve onu izleyen reform çabalarıyla başlayabiliriz. 1990'lar, demokratik kalkınma ve piyasa ekonomisine geçiş için kargaşa ve gönülsüz reformlar dönemi idi. Bu dönemde Rusya'nın lideri Boris Yeltsin olduğu için Yeltsin dönemi adı verebiliriz.

İkinci dönem ise, 2000'li yılların başında Vladimir Putin'in önce atama ile sonra da seçimle Rusya Federasyonu Devlet Başkanı olması ile başlatabiliriz. Bugün Rusya'nın istikrarlı bir siyasi rejimi vardır, fakat bu istikrar belirgin bir şekilde Rus karakterini taşımaktadır. Devlet Başkanı ve iktidar partisi siyasi alana hakimdir. Ekonomi politikası temelde devletin tercihlerine ve devletin temel ekonomik sektörler ve ilişkilerdeki etkisine dayanmaktadır. Rus sivil toplumu mevcuttur, ancak devletin katı bir denetimi altındadır. Bu döneme de Putin dönemi adını verebiliriz.

Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan etmesine rağmen, Rusya devlet yapısını ve bürokrasisini, doğal kaynakların yüzde 90'ını, eski Sovyetler Birliği'nin varlık ve borçlarının yüzde 61'ini üstlendi. Sovyet sonrası devletlerarasında, Sovyetler Birliği'nin en güçlü halefidir. Rus Çarlık İmparatorluğu'nun ve Sovyetler Birliği'nin ana gövdesini oluşturan, nispeten sınırlı bir Rus milli devleti oluşturmak sıkıntılı bir süreçti. İmparatorluk mirasına sahip olmuş ve büyük devlet idealini yaşamış toplumların milli bir devlet ile sınırlandırılması hep zorlu olmuştur. Bunun örneklerinden birisi de, Rusya Federasyonudur. Rusya, beş yüz yıldan fazla bir süre Çarlık ve Sovyet imparatorluk misyonunun merkezi olmuştur. Başka bir deyişle, Rus devletleri bu süre zarfında çeşitli bölgesel, kültürel ve etnik yapı ve toplulukları bir arada tutmuş ve yönetmiştir. Rusya'nın uzun tarihi, Rus halkının psikolojisi, siyasi kültürü ve geleneklerinde derin bir iz bırakmıştır. Bu nedenle, Rusya'nın 21. yüzyıldaki gelişimini ve bugünkü durumunu anlamak için, Rus tarihinin yanı sıra Rus kültürünü anlamak gerekir (Çernayahovski, 2019: 196).

İç Politika

1. Siyasi Durum

Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği resmi olarak dağılmadan şekillenmeye başladı. Başkanlık pozisyonu Haziran 1991'de

oluşturuldu. Boris Yeltsin, halk oylamasıyla Başkan seçildi. Oyların% 57'sini aldı. Başkanlık seçimden sonra Yeltsin, Sovyetler Birliği'nin hukuki olarak devam etmesine rağmen Rusya'nın meşru lideri olarak görüldü. Seçim kampanyası sırasında ve sonrasında liberal demokratik değerlere ve kurumlara dayalı bir siyasi rejim yaratma sözü verdi. Yeltsin'den sonra Vladimir Putin ve Dimitri Medvedev, Rusya Devlet Başkanı seçildiklerinde aynı sözleri tekrarladılar. Fakat 31 Aralık 1999'da Putin'in iktidara gelmesi ile Rusya'daki siyasi rejim, zamanla liberal demokratik rejimden Rus tarzı otoriter karakterleri de taşıyan bir karma rejime dönüştü. Putin farklı zamanlarda yaptığı anayasa değişiklikleri ile Devlet Başkanının gücünü artırdı. Son olarak, 2020 yılı içinde yapılan Anayasa referandumu ile Putin için tekrar seçime girebilmesinin önü de açıldı. Bu nedenle Rus siyasi sistemi, Rusya'daki siyasi gelişmeleri takip eden bazı uzmanların yumuşak otoriterlik dediği bir siyasi rejime dönüştü. Bu açıdan, Rus siyasi rejimi, Rus siyasi kültürünün özelliklerini taşır. Rusya'daki siyasi sistem, Çarlık ve Sovyet geçmişinden aldığı tarihsel miras nedeniyle görece otoriter bir rejime sahiptir. Putin'in en yakın danışmanlarından biri olan Vladimir Surkov, Rus siyasi rejimini egemen demokrasi olarak tanımlamaktadır, bu da Rusya'daki demokrasinin Batı ideallerinden daha fazla Rus siyasi kültürüne ve tarihi özelliğe sahip olduğu anlamına gelmektedir (Sakwa, 2020: 31).

Genel olarak, günümüz Rus siyasi yapısını analiz edersek, şöyle bir yapıya sahip olduğunu görürüz. İyi organize edilmiş ve iyi tanımlanmış bir siyasi parti sistemi yoktur. Siyasi partiler ideolojik yönelimli değildir ve partilerine sadık güçlü bir seçmen kitlesine sahip değildir. Yürütme de, Devlet Başkanı çoğunlukla dış politika, güvenlik sorunları ve cumhuriyetler ve bölgeler gibi federal yapılarla ve merkezi hükümetle ilişkilerle ilgilenir. Buna karşılık, başbakan ekonomik ve sosyal konularla ilgilenmektedir (DeBardeleben, 2019: 578).

2008'de anayasa değişikliği yapılana kadar, cumhurbaşkanı, her biri dört yıl süren arka arkaya iki dönem için halk tarafından seçildi. Rusya Anayasası'nın 81. Maddesine göre Yeltsin (1991-1999) ve Putin (2000-2008) Rusya'nın cumhurbaşkanlığının ardışık iki dönemini yürüttüler. 2008 yılında yapılan değişikliklerle. Başkanlık süresi arka arkaya her iki dönem için 4 yıldan 6 yıla çıkarıldı. Putin, 2008 değişikliğinden sonra hem üçüncü dönem (2012-2018) hem de dördüncü dönem (2018'de başladı) için seçildi. Son Başkanlık seçimi olan 18 Mart 2018 seçiminde yüzde 76 oy aldı (Sakwa, 2020: 204-205). Haziran 2020 anayasa değişikliği, Putin'in her biri 6 yıllık iki dönem için tekrar Devlet Başkanı seçilmesinin de önü açıldı.

Rusya da yasama Rusya Federasyonu Federal Meclisi adı altında çift meclisli yapıdan oluşur: Federasyon Konseyi ve Devlet Duma'sıdır. Federasyon Konseyi, Rusya Federasyonunu oluşturan her bir federe biriminden atanan ikişer üyeden oluşan bir meclistir. Devlet Duma'sı, Rus yasama organının alt kanadadır. Doğrudan halk tarafından seçilen 450 üyeden oluşmaktadır. Devlet Duma'sı, bu iki kanat arasında en etkili olanıdır. Fakat Devlet Başkanı'nın pozisyonu sahip olduğu yetkiler ve işlevleri açısından Devlet Duma'sının üzerindedir. Çünkü farklı siyasi partilerin ve grupların temsil edildiği ve seçmenlerin farklılaşan çıkarları arasında rekabetin olduğu Devlet Duma'sına karşı Devlet Başkanı olarak Rus ulusunun tamamını temsil ettiği düşünülmektedir (Kelley, 2016: 94-95). Böylelikle Başkanlık, sınırlı bölgesel federe idari yapılar, parçalı Devlet Duma'sı aksine karar alma gücüne sahip en önemli organ olarak Rus devlet yapısında öne çıkmaktadır. Yeltsin ve Putin'in etkili olduğunu kanıtladığı gibi, Başkanlığın bu niteliği Rus siyasetindeki diğer tüm güç kaynaklarından daha güçlüdür.

Rusya Federasyonu çok partili bir sisteme sahiptir. Yalnız Rusya'daki siyasi partiler, Avrupa'daki siyasi partilerden yapıları ve fonksiyonları açısından farklıdır. Çünkü Rusya'daki

siyasi partiler, sosyo-ekonomik sınıflar ve yelpazeler çerçevesinde örgütlenmemişlerdir. Bu partilerin çok azı sürekliliğe sahiptir. En eski partiler, 1993 ve 1995 parlamento seçimlerine katılanlardır. Belli dönemlerde ve seçimlerde ortaya çıkıp, kaybolan partiler mevcuttur. Bu sebeple, Rusya'daki partilerin temel faaliyet alanı ve zamanı seçim ve seçim tarihleri ile sınırlıdır. Son Duma seçimleri olan 2016 seçimleri sonucunda Devlet Duma'sına altı parti girebilmiştir. Bu partiler içinde, hükümet partisi diyebileceğimiz Birleşik Rusya Partisi çoğunluk sandalyesine sahiptir. Ayrıca, Rusya'daki partileri sınıflandırırken, "içeriden" ve "dışarıdan" olarak ikiye ayırmak mümkündür (Hesli, 2007: 192).

İçeriden partiler, Yeltsin ve/veya Putin dönemlerinde üst düzey görev almış siyasi, bürokrat ve iktidara yakın işadamlarının oluşturduğu ve hükümet politikalarını destekleyen partilerdir. Bu açıdan, içeriden partilerin siyasi ve ekonomik konulara yaklaşımı ve duruşları açısından görevdeki hükümetle farkları yoktur. Bu nedenle içeriden partiler, ideolojileri veya belirli sosyal sınıfları temsil etmek yerine siyasi iktidarın devamı için halk desteği almaya çalışırlar.

Dışarıdan partiler ise, Duma seçimlerinde iç partiler ile rekabet ederken, Devlet Başkanlığı seçimlerine de kendi adaylarıyla ya da ortak muhalif adayları destekleyerek katılan partilerdir. Bu partilerin, siyasi ve ekonomik konularda kendi alternatif tercihleri bulunmaktadır. Fakat bu partiler, dış politika konusunda, Rusya'nın büyük güç olarak kabul edilmesi konusunda daha hassas politikalara sahiptirler. Nitekim bu partiler, Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesini desteklemişlerdir. Ancak şimdiye kadar muhalefet partileri Devlet Duma'sında çoğunluğu sağlayamamış ve muhalif adaylar da Devlet Başkanlığı seçimlerinden hiçbirini kazanamamışlardır. Rusya Liberal Demokrat Partisi ve Rusya Komünist Partisi, tüm seçimlere katılan ve sandalye kazanan dışarıdan partilerdir. Bu partiler, yasal siyasi muhalefeti oluştururlar.

Rusya Federasyonu Devlet Duma'sı kurulduktan sonra 1993, 1995, 1999, 2003, 2006, 2011 ve 2016 seçimleri yapıldı. Son Devlet Duma'sı seçimleri Eylül 2016'da yapıldı. Önceki 2011 seçimlerinde Birleşik Rusya Partisi Devlet Duma'sında oyların %49'u ve 450 sandalyenin 238'ini kazandı. 2016 seçimlerinin sonucunda ise, Birleşik Rusya Partisi oyların % 55'i ve 450 sandalyenin 343'ünü alarak üstünlük sağladı. Rusya Komünist Partisi ise, oyların %14'ü (2011'deki önceki seçimlerden %5 daha az) ile Devlet Duma'sında 42 sandalye kazandı. Rusya Liberal Demokrat Partisi ise, oyların % 13'ünü (2011'deki önceki seçimlerden %1,5 daha fazla) ve 39 sandalye kazandı (DeBarlebeden, 2019: 590). 2003 parlamento seçimleri sonrası Rusya'nın parti sistemi için bir buçuk parti sistemi adı verilen yeni bir yapı oluştuğu da söylenebilir. İktidar partisi Birleşik Rusya'nın siyasi meselelerde diğer tüm partilerin toplamından daha fazla etkiye sahip olduğu anlamına gelmektedir (Hesli, 2007: 203).

Anayasaya göre Rusya federal bir devlettir. Bugün Rusya'nın Kırım ve Sivastopol şehri dahil seksen beş bölgesi vardır (Kırım, Mart 2014'te Rusya tarafından Ukrayna'dan zorla ilhak edildi ve Türkiye dahil, çoğu ülke Kırım'ın ilhakını tanımamaktadır). Yirmi bir cumhuriyet (Kırım ile birlikte yirmi iki), kırk dokuz bölge, altı kraıs, bir özerk cumhuriyet, dört özerk okrugs ve iki özerk statü sahip şehri vardır: Moskova ve St. Petersburg. Rusya, Sivastopol'u da, bu statüde değerlendirmektedir. Nispeten Sovyetler Birliği çok uluslu bir devlet iken, Rusya daha homojen bir ülkedir. Çünkü nüfusun %80'i Ruslardan ve diğer Slav topluluklarından oluşmaktadır. Yine de Rusya resmi olarak çok uluslu bir devlettir çünkü Rusya'daki birçok etnik grup, Tataristan, Çeçenistan ve Dağıstan örneklerinde olduğu gibi belli bölgelerde yoğunlaşmış olarak yaşamaktadırlar (Sakwa, 2008: 240-242).

Rusya, 1990'larda Yeltsin'in Devlet Duma'sı ile olan çatışması sürecinde kendi pozisyonunu kuvvetlendirmek ve destek alabilmek için federe yapılara, örneğin Tataristan'a, geniş

siyasal ve kültürel haklar ve özgürlükler teklif etti ve pazarlıklar yapıldı. Bu pazarlıklar sonucunda, bir ölçüde âdemi-merkeziyetçilik gerçekleşti. Fakat 2000'li yıllarda süreç tersine döndü ve merkezi hükümet 1990'ların kazanımlarının bir kısmını geri aldı. Böylece Putin'in liderliğinde, Rus merkezi hükümeti, merkezi hükümetin federe yerel birimler üzerindeki otoritesini artırdı. Putin bu politikayı bir dikey güç olarak tanımladı. Dikey güç, merkezi hükümetten yerel yönetimlere uzanan birleşik bütüncül bir yukarıdan aşağıya yürütme hiyerarşik yapısını ifade etmektedir. Putin, dikey güç fikrini uygulamak için önce mevcut federal birimleri yediye (sonradan dokuza çıkartıldı) çıkardı ve her federe bölgeye kendi temsilcisini üst otorite olarak atadı. Atananların çoğunu da bakanlık tecrübesi olanlardan seçti. Temel sorumlulukları, federal yasa ve yönetmeliklere federe yapılarda uyulmasını sağlamaktır. Putin'in attığı ikinci adım, seçilmiş siyasi yerel otoritelerin ve valilerin yetkilerini azaltmaktır. Valiler, Moskova'da kendi seslerini duyurmalarını sağlayan Federal Konsey'in doğrudan bir üyesiydi. Putin 2001'de Federal Konsey birleşimini revize etti ve valileri Konsey'den çıkardı (Hesli, 2007: 92). Böylece, yerel yönetimlerin siyasal gücünü azalttığı gibi, onları tam olarak merkezi hükümetin kontrolü altına da almış oldu.

2. 2020 Yılındaki İç Politika İle İlgili Gelişmeler

a. *Başbakan'ın Değişmesi*

Rusya'da Dimitri Medvedev liderliğindeki hükümetin 15 Ocak 2020 tarihinde beklenmedik bir şekilde istifa etmesinin ardından Devlet Başkanı Vladimir Putin'in aday gösterdiği Mikhail Mişustin'in başbakanlığı parlamentonun alt kanadı Duma tarafından onaylandı. Mişustin, 424 milletvekilinin 383'ünün oyu ile başbakanlığa seçilmiş oldu. Karşı oy kullanılmazken, 41 milletvekili çekimser kaldı (Interfax, 2020). Putin'in St. Petersburg'dan beri beraber çalıştığı siyasetçi Medvedev'den farklı olarak Mişustin, uzun yıllar Rusya'nın

Federal Vergi Dairesini yöneten bir teknokrattı. Böylece, uzun zamandan beri, Putin ile Devlet Başkanı olmadan önce çalışmamış ve Putin'in yakın çevresinde bulunmamış bir teknokrat başbakan olarak göreve getirilmiş oldu.

b. Kovid Salgını

Bütün dünyayı etkilediği gibi, Kovid Salgını Rusya'yı da derinden etkiledi. Başbakan Mişustin ve bazı bakanlar da Kovid'e yakalandı. 30 Mart'tan 12 Mayıs'a kadar ülke çapında kapanma uygulandı. Haziran ayında kısıtlamalar kaldırıldı. Bu süreçte, eczaneler ve temel malların satıldığı yerler hariç tüm alışveriş merkezleri, restoranlar, eğitim ve kültür kurumları ve ülke sınırları kapatıldı. Bu uygulamayı halka Putin duyurdu. Bu süreç içinde kısıtlamalar sebebi ile çalışamayan herkese maaş yardımı sözü verildi (BBC News, 2020a). Resmi istatistiklere göre, Mart ayından 2020 sonuna kadar 57.000 ölüm ve 3 milyondan fazla insanın salgından etkilendiği ifade edildi. Aralık ayında, Başbakan Yardımcısı Tatyana Golikova, 2020 yılındaki tüm ölümlerin yüzde 80'inin Kovid sonucu olduğunu belirtti (Moscow Times, 2021).

9 Mayıs'taki yapılması planlanan büyük 75. Zafer Bayramı kutlamaları planlarının hem küçültülmesine, hem de ertelenmesine sebep oldu. Kutlamalar ve geçit töreni 24 Haziran'da ancak gerçekleştirildi (Dixon, 2020). Kısıtlamaların kaldırılmasının ve ertelenen Zafer Bayramı törenlerinin Haziran ayı sonunda gerçekleştirilmesinin, Anayasa Referandumu ile bir ilişkisi olup olmadığı sorusunu da gündeme getirdi.

Aynı zamanda, salgın Rusya'ya siyasi gurur kaynağı oldu: ülke, dünyanın ilk COVID-19 aşısı olan Sputnik V'i tescil ettirdi. Başlangıçtan itibaren, aceleyle geliştirilen aşı hakkında akıllarda sorular vardı. Ancak klinik deneylerde aşının antikor ürettiği görüldü. Rusya'da bir toplu aşılama programı, düşük sayıda mevcut doz ve üretimi artırmanın zorlukları nedeniyle problemlerle karşılaştı (Zagorodnov, 2021: 16-18).

c. Anayasa Değişikliği

Rusya Federasyonu Anayasası 12 Aralık 1993 tarihli referandumla kabul edildi ve dokuz bölümden oluşmaktadır. 2020 yılına kadar Anayasa'da bazı değişiklikler yapıldı. Fakat, bütün bu değişiklikler Rusya Anayasası üzerine yapılan tartışmaları sona erdirmeydi. Bazı Rus siyasi seçkinleri için 1993 Anayasası, komünist geçmişten nihai kopuş ve mevcut Rus siyaseti için yasal bir temel sağlamaktadır. Diğerleri için Anayasa'nın olumsuz bir anlamı vardır. Rusya'daki ekonomik, sosyal ve politik sorunların ve otoriter eğilimin ana kaynağının Anayasa olduğunu iddia etmektedirler. 2008, 2014 ve son olarak 2020 yıllarında Anayasa'nın bazı maddelerinde değişiklikler yapıldı. Bu değişiklikler ağırlıkla, güçler ayrılığının ve dağılımının yeniden düzenlenmesi ile ilgili idi (Medushevsky, 2020: 39-60).

Anayasa değişiklik tasarıları 20 Ocak'ta Başkan Putin tarafından Devlet Duma'sına sunuldu. İlk olarak Devlet Duma'sı ve sonra da Rusya Anayasa Mahkemesi değişikliklere onay verdi. Devlet Duma'sında Anayasa değişikliklerine yeterince destek olmasına rağmen Putin referandum gitmeye karar verdi. 25-30 Haziran'da Rusya'da referandum yapıldı. Referandum sonunda oy kullanan Rus vatandaşlarının yaklaşık % 78'i Anayasa değişikliklerini onayladı (Moscow Times, 2020).

Haziran 2020 Değişikliklerinde birkaç önemli madde vardır: Rus iç hukukunun, uluslararası hukukun hükümlerinden üstün olduğu; Devlet Duma'sının, Başbakan'ın adaylığını onaylama hakkına sahip olduğu; Federasyon Konseyi'nin, federal yargıçların görevden alınmasını Başkan'a önerebileceği; Rusya Anayasası'nın 81. maddesinden "birbirini izleyen iki dönem" ibaresinin kaldırılarak başkanlık süresinin uzatılması karar bağlandı. Böylece, teorik olarak Putin'in 2036'ya kadar iktidarda kalabilmesinin önü açıldı (Medushevsky, 2020: 39-60).

Yukarıdaki önemli değişiklikler dışında, bir dizi başka popülist değişikliklerde yapıldı: örneğin, bir aileyi bir erkek ve bir kadının birliği olarak tanımak ve devlet görevlilerinin ikinci bir vatandaşlığa sahip olmalarını yasaklamak gibi. Ama değişikliğin en önemli noktası, Devlet Başkanlığı'nın süresinin uzatılması ve yeniden seçilebilmesinin önünün açılması idi. Putin, yeniden seçime aday olup olmayacağına henüz karar vermediği konusunda ısrar etmesine rağmen, ancak yönetmeye devam edeceğine dair çok az şüphe bulunmaktadır. En azından, Putin Rus devletinin geleceğine şekil vermek için zaman kazanmış oldu.

ç. Navalnyi Olayı ve Etkileri

Aleksey Navalnyi, Rusya'daki yolsuzlukları ortaya koyan cesur tavırları ve organize ettiği protesto gösterileri ile ön plana çıktı. Yolsuzluklar karşısında Duma'daki muhalefet partilerin hareketsizliği ve duyarsızlığı, Navalnyi'ye siyasi bir alan açtı. Navalnyi'de herhangi bir siyasi parti bağlantısı olmadan ve daha çok da gençlerden oluşturduğu gruplar üzerinden muhalefet etmeye başladı. Bu da Putin ve yakın çevresini rahatsız etti. Navalnyi birkaç kez tutuklandı.

Navalny, aktif olarak Anayasa referandumunun boykot edilmesi için kampanya yaptı. Ona göre, bu referandum yasa dışıydı ve katılmak referandum sonucunu meşrulaştıracaktı. Fakat Ağustos 2020 tarihinde Tomsk şehrinden Moskova'ya dönerken uçakta rahatsızlandı. Noviçok adı verilen bir kimyasal madde ile zehirlendiği tespit edildi ve kısa zamanda Almanya'ya götürülerek, tedavi altına alındı. Almanya'da tedavi görürken Navalnyi aleyhine bir ceza davası açıldı. Yolsuzlukla mücadele için kurduğu vakfa yapılan hileli bağışlarla suçlandı. Tedavi sonucu, iyileşince Rusya'ya geri döndü, fakat havaalanında tutuklandı (BBC News, 2021).

Putin'in yıllık basın toplantısında: "Onu kim ister" diyerek durumu ve Navalnyi için ülke çapına yayılan protestoların etkisini küçümsedi (Light and Sauer, 2021). Gerçekte ise Navalnyi, Rus lideri ve yetkililerini yolsuzluk iddiaları ile ciddi şekilde kızdırdı. Almanya'daki tedavi sırasında, başta Alman hükümeti olmak üzere, Avrupa devletleri, Rus hükümetini Navalnyi'yi zehirlenmekten sorumlu tuttu (Guardian, 2020). Böylece, Rusya'daki sokağın muhalefet liderlerinden Navalnyi zehirlenmesi ardından Almanya'da tedavi görmesi ve ülkeye geri dönmesi sonrasında tutuklanması 2020 yılının önemli iç siyaset gelişmelerinden biri oldu. Rusya iç politikasında bir dalgalanmaya sebep olurken, asıl Rusya ile Avrupa devletleri arasındaki ilişkileri olumsuz olarak etkiledi.

Dış Politika

1. Genel Dış Politika

Bugünkü Rus dış politikasını anlayabilmek için, hem Rus devlet anlayışının oluştuğu yıllara ve hem de bugünkü uluslararası sistemdeki Rusya Federasyonu'nun konumu ve beklentilerine bakmak gerekir. Bu anlamda, tekdüze ve doğrusal bir dış politikadan bahsedemeyiz. Rus dış politikasının karmaşıklığının arkasında, Rusya devletinin uzun tarihi vardır; Rus Çarlık İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği gibi iki büyük devletin mirası vardır. 1917 Bolşevik Devriminin temel sosyal, ekonomik ve politikalarda yaptığı değişiklikler ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşünün yansımaları da buna dahildir. Ayrıca, çeşitli etnik ve dini grupları ve geniş doğal kaynakları barındıran, 11 zaman dilimine ve farklı coğrafyalarda ve karakterde 18 ülke ile kara sınırı olan geniş bir ülkeden bahsetmekteyiz. Bu sebeple, Rus devlet tarihi boyunca yaşanan köklü değişikliklere rağmen, Rusya'nın ulusal kimliğini doğrudan şekillendiren kalıcı faktörleri de görmemezlikten gelemeyiz. Kısaca, Rus dış politikasının kapsamı ve özündeki değişimi ve devamlılığı kavramak önemlidir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya, dış politikasına yeni bir yön vermek ve Sovyet sonrası Rus ulusal kimliğini tekrar inşa etmek çabasına girdi. Bu açıdan 1990'lı yıllar hem arayış hem de geçiş yılları oldu. 1990'ların ilk yarısında, yeni bir dış politika oluşturmak isteyen Rus siyasi elitlerinin aralarında fikir ayrılıklarının olması ve bölünmeleri dış politika yapım sürecini ve tutumlarını olumsuz olarak etkiledi. Örneğin, Rusya, 1990'ların başında ABD'nin hegemon olduğu tek kutuplu uluslararası düzeni kabul ederken, 1990 ikinci yarısından itibaren, Rusya'nın da temel aktörlerinden olduğu çok kutuplu dünya düzeni vurgusu yapmaya başladı. Çok kutuplu dünya düzeninde Rusya'nın uluslararası meselelerde belirleyici bir rol oynayabilecek büyük bir güç olarak kabul edilmesi esasına dayanan Primakov Doktrini ortaya atıldı. Böylece Yevgenie Primakov'un 1996'da önce Dışişleri Bakanı sonra da 1998'de Başbakan olması ile Rus dış politikası da Rusya'nın her ne pahasına olursa olsun batıya yanaşmasını öngören dış politika yaklaşımını terk etti. Putin'de iktidara geldiğinde bir ölçü de, Primakov'un politikalarını devam ettirdi (Tsygankov, 2016: 12-14).

Putin, Rus dış politikasında hedef ile uluslararası yapıdaki konum ve kapasite arasında bir denge yaklaşımı içinde oldu. Bu yaklaşımda konjonktürün izin verdiği anlarda, ön alıcı adımlar atılması da vardır. Bu açıdan, Putin'in dış politikası gerçekçi (realist) bir politika olarak kabul gördü. Putin'in dış politikasının gerçekçi özellikleri ulusal güvenliği ve egemenliği temel esas olarak alan, Rusya'nın çevresindeki ülkeler üzerindeki baskın konumunu koruduğu, özellikle de eski Sovyet cumhuriyetleri ile ilişkilerini sürdürebileceği, çok kutuplu bir küresel düzenin oluşumunu içermektedir (Sakwa, 2020: 154). Örneğin, Putin ABD'ye yapılan 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD ve NATO'nun terörle mücadele koalisyonuna destek verdi. Bu da, Putin'in Primakov'dan farklı olarak pragmatik bir dış politika izlediğinin göstergesidir.

Rusya'nın muazzam büyüklüğü ve benzersiz jeopolitik konumu, Rus ulusal kimliğinin temel bir bileşeni olmuştur. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana, Rusya Federasyonu'nun tarihsel ve coğrafi özellikleri, Rusya'nın uluslararası arenadaki büyük güç statüsünü geri kazanması için hayati unsurları olmuştur. Rusya, bu büyük güç rolünü tekrar elde etmek veya güçlendirmek için egemen olduğu coğrafyanın yanı sıra bütün Avrasya'ya odaklanmak zorundaydı. Çünkü diğer kıtalardaki ve bölgelerdeki gücünü kaybetmişti (Tsygankov, 2016: 99). Bu sebeple, Rusya önce “yakın çevre” politikası ile eski Sovyet cumhuriyetlerine ve sonra da Avrasya adı verilen sınırları muğlak ve değişken bir alana yoğunlaştı.

Rusya sahip olduğu uzun sınırlarından kaynaklı olarak dış tehditlere karşı güvenlik endişesi taşırken, topraklarını savunmak için güçlü bir ordunun gerekli olduğuna da inanmaktadır (Trenin, 2001: 56-57). Rus devlet adamlarına göre, ekonomik olarak zayıf bir ülke olan Rusya'nın sahip olduğu askeri kapasitesi en önemli dış politika aracıdır. Rus stratejistlerine göre, askeri kapasite, bir devletin güvenliğini ve bekasını belirleyen önemli faktörlerden biridir. Nitekim Rusya hala ABD'den sonra ikinci askeri güçtür ve nükleer silahlara ve yüksek teknolojiye sahiptir. Bu da büyük güç statüsüne sahip olmasına katkı sağlamaktadır. Rusya bu gücü kullanmaktan da çekinmemektedir. Nitekim 2008'de Gürcistan savaşında, 2014'te Ukrayna krizinde, 2015'te Suriye'deki askeri operasyonda bu gücünü de göstermiştir. Zorlayıcı askeri gücü, Rusya'nın, Sovyet sonrası bölgelerde ve Ortadoğu'da işbirliği ve ittifaklar geliştirmesine olanak sağlamaktadır. Rusya'nın 2015'ten beri Suriye'deki askeri müdahalesi, buna örnektir.

Ayrıca Rusya, komşu bölgelerindeki NATO'nun genişlemesini ve yaptığı askeri yığınakları ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit olarak görmektedir. Örneğin Bulgaristan ve Romanya'nın NATO üyesi olması ve sonrasında bu ülkelerde kurulan askeri üsler ve Ukrayna ile Gürcistan'ın NATO ile geliştirdiği yakın ilişkiler

ve son olarak Karadeniz’de artan NATO ve ABD askeri faaliyetleri, Rusya’nın 2008 Gürcistan ve 2014 Ukrayna müdahalesini hızlandırmıştır. Kırım gibi Karadeniz için stratejik olarak çok önemli bir yarımadanın ilhak edilmesinin en önemli sebeplerinden biri de Ukrayna’daki Rus etkisi yerini Batı etkisine bırakmasıdır.

2000’li yılların başında Ukrayna ve Gürcistan’da renkli devrimler, Rusya’nın yakın çevresindeki gücünün sınırlarını gösteren simgeler haline geldi. Bu ülkelerde renkli devrimlerin ardından Batı yanlısı hükümetlerin kurulması, Rus liderleri ve uzmanları tarafından, bu ülkelerdeki Rusya’nın konumunu zayıflatmak için yapılan Batı destekli müdahaleler olarak görüldü (Tsygankov, 2016: 179). Rus-Gürcü Savaşı’nın gerilimi artırması, Güney Osetya ve Abhazya’nın Gürcistan’dan koparılması, Rusya’nın Gürcistan ve Ukrayna üzerindeki ekonomik ve siyasi baskısı ve buna karşılık Gürcistan ve Ukrayna’nın NATO üyeliği arayışı girmeleri durumu daha karmaşık hale getirdi.

Ayrıca, başta ABD olmak üzere batılı devletlerin, eski Sovyet topraklarındaki faaliyetleri, Rusya’nın da uyguladığı politika ve taktikleri gözden geçirmesine neden oldu. Rusya’da sadece zorlayıcı askeri güçle değil, başka metotlar ile de diğer ülkeler üzerinde etki yapabileceğini anladı ve bu politikaları, özellikle de eski Sovyet cumhuriyetlerinde ve batılı ülkelerde uygulamaya başladı. Kriz ya da çatışma dönemlerinde uygulanan bu politikalara Rus Genelkurmay Başkanı Gerasimov tarafından geliştirildikleri için Gerasimov doktrini adı verildi. Gerasimov, Arap ayaklanmasını Renkli Devrimlerin bir devamı olarak algıladığından, Batı ülkelerinin Batı yanlısı hükümetleri iktidara getirmek için askeri olmayan yollar kullanma stratejilerini, askeri stratejiler ile birlikte Rusya’nın yakın çevresinde de uygulamayı önerdi. Bu bağlamda, Rusya’nın hibrit savaş tekniklerini Ukrayna’da ve Suriye’de uyguladığı öne sürülmektedir (Bolt ve Cross, 2018: 222). Bunun dışında, Rusya’nın ABD’deki seçimlere müdahale ettiği,

Avrupa'daki aşırı sağcı partileri desteklediği iddiası da yaygın olarak ifade edilmektedir.

2. 2020 Yılındaki Dış Politika Gelişmeleri

a. ABD ile İlişkiler

Soğuk Savaş'tan bu yana ABD, Rus dış politikasında sürekli olarak merkezi bir konuma sahip olmuştur. Rusya'nın uluslararası sistemdeki yerini nasıl tanımladığı, büyük ölçüde ABD ile ilişkilerine bağlıdır. Bu birazda, Soğuk Savaş'tan kalan bir mirastır. ABD ve SSCB Soğuk Savaş sırasında, iki kutuplu dünya sisteminin süper güçleri olarak birbirleri ile rekabet halinde idi ve birbirlerine karşı gerek taktiksel gerekse stratejik hamleler ile üstünlük sağlamaya çalışıyorlardı. Fakat Rusya Federasyonu'nun ilk on beş yılında, Batı ile işbirliği yaparak, Rusya'nın eşit derecede büyük bir güç olarak kabul edileceği bir uluslararası sistem amaçlandı. Örneğin, Putin, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Rusya'nın ABD'ye verdiği desteğin Rusya ile Batı arasındaki ilişkilere olumlu yansımaları olmasını umuyordu, ancak bu beklentiler tam olarak karşılanmadı. Beklentilerin karşılanmaması, Rusya'nın yeni arayışlara yönelmesinin kapısını açtı.

Nitekim ABD'nin 2003 yılında bütün itirazlara rağmen Irak müdahalesi ve işgali, Rusya'yı politikalarını değiştirmeye zorladı. Eski Sovyet ülkelerindeki sözde renkli devrimlere batı desteği, Rusya için olası senaryolar, Rusya'nın mevcut dünya düzeni ve ABD politikaları konusundaki şüphelerini ve eleştirilerini artırdı. Putin'in 2007'deki Münih Güvenlik Konferansındaki konuşmasından bu yana Rusya'nın eşit büyük güç olarak tanınması amacının ancak ABD hegemonyasının bölünmesiyle oluşacak çok kutuplu bir dünyada mümkün olacağını gördü ve bunu da açıkça ifade etti (Putin, 2007).

Putin'in 2007 yılındaki Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşma sonrası ilk hamlesi Gürcistan'da görüldü. NATO'nun Gürcistan ve Ukrayna için Üyelik Eylem Planı hazırladığı bir dönem olan 2008 yılında Rus-Gürcü savaşı başladı. Bu savaş ile birlikte Rus-Amerikan ilişkileri daha da bozuldu. Aralarındaki güven bunalımı derinleşti. 2017 yılında, ABD'de Barack Obama yönetiminin iktidara gelmesi Rusya ile başlatılan "Sıfırlama (Reset) Politikası", Rusya'da da Medvedev'in Putin yerine Devlet Başkanı seçilmesi iki tarafı da, yakınlaşma arayışına itti. Örneğin, İran'ın nükleer sorunu konusunda iki devlet arasında işbirliği imkanı ortaya çıktı. ABD'nin Afganistan'a yaptığı operasyonlara Rusya'nın bir ölçüde lojistik desteği de devam etti (Donaldson ve Nadkarni, 2018: 416-425). İlişkilerdeki bu sıfırlama, START-III anlaşmasının, 2010'da İran'a karşı ek yaptırımlar yapılmasının, Rusya-NATO Komisyonu'nun tekrar işler hale getirilmesinin ve Rosneft ile ExxonMobil arasında Rusya'nın Arktik bölgesinde ortak petrol sondajı yapmak üzere bir enerji anlaşması yapılmasının önünü açtı (Tüfekçi ve Birinci, 2020: 72).

Fakat Rusya ile ABD arasındaki bu bahar havası uzun sürmedi. İki ülkenin ulusal çıkarları Arap Baharı adı verilen Rusya'nın renkli devrimlerin bir türü olarak gördüğü halk hareketlerinin Arap dünyasında patlak vermesi, ardından Ukrayna Krizi ve Suriye İç Savaşı'ndaki farklı tutumlar ve pozisyon almaları ile ilişkiler tekrar gerildi. Rusya, ABD'nin 2003 yılında Irak müdahalesinden bu yana rejim değişikliği için güç kullanması ve Ukrayna'da Rus-yanlısı devlet başkanının devrilmesinde Batılı devletlerin verdiği desteği de görerek, kendi çıkarlarını korumak ve konumu açısından hayati olan Kırım'ı ilhak ederek Karadeniz'de bir oldu-bittiye fırsat vermemek için askeri gücünü kullandı. Buna cevaben de, başta ABD ve Avrupa Birliği'nin önde gelen devletleri tepki gösterdi. Rusya'ya karşı yaptırım uygulamaya başladılar. Rusya ile yapılan nükleer silahların kontrolü görüşmeleri

askıya alındı, Rusya G-8'den çıkarıldı. Buna karşılık Rusya, Suriye'de Esad rejimine arka çıktı ve askeri olarak Suriye'deki duruma müdahale etti. Rusya'nın Esad rejimine verdiği destek nedeniyle ABD ve Rusya'nın dış politikalarının ayrışması derinleşti (Tüfekçi ve Birinci, 2020: 72).

Özellikle, Obama'nın ikinci Başkanlık döneminde kötüleşen Rusya-ABD ilişkileri, Donald Trump'ın seçilmesi ile bir ölçüde değişti. Trump, Rusya ile daha iyi ilişkileri destekledi, Ukrayna krizi sonrası konan yaptırımları kaldırmayı teklif etti. Oysa ABD'deki müesses nizamın Rusya ile ilgili olumsuz tutumunu korumaktaydı. Fakat Başkan Trump ise Rusya ve Rus lider Putin'e sempati ile yaklaşmaktaydı. Önce ABD medyasında ortaya atılan, sonra da istihbarat birimleri ve Kongre Araştırma Komisyonu tarafından da kabul edilen raporlara göre Rusya'nın 2016 ABD başkanlık seçimlerine karıştığı ve Trump'ın zafer kazanmasında katkıda bulunduğu iddia edildi (Donaldson ve Nadkarni, 2018: 447-448). ABD'de Başkan ile Kongre arasında Rusya politikasında farklı tutum, ABD'nin Rusya'ya karşın etkin bir politika izlemesini de engelledi. Kasım 2020'deki Başkanlık Seçimlerini Demokrat Parti adayı ve Obama'nın Başkan Yardımcısı olan Joe Biden'ın kazanması ile durumu değişti.

b. Avrupa Devletleri ile İlişkiler

Rusya'nın Avrupa'ya coğrafi yakınlığı, ekonomik ve sosyal bağları ve paylaştığı tarih Rus dış politikasını da etkilemektedir. Bu nedenle, Baltıklar, Doğu Avrupa, Balkanlar, Karadeniz'deki çıkar çatışmaları, Rusya-Avrupa ilişkileri açısından Rus-Amerikan ilişkilerinden daha fazla risk taşımaktadır. Rusya bir yandan büyük bir güç olarak konumunu vurgularken, batılı ittifak sistemlerinde Avrupa ile ABD arasındaki çıkar farklılıklarından yararlanmaya çalışmaktadır. Böylece, Rusya çok kutuplu dünya düzenindeki konumunu sağlamlaştırmak için ABD'den bağımsız Avrupa Birliği'nin siyasal ve ekonomik politikalar geliştirmesini

ummaktadır. Bunun en önemli örneği ise Rusya'dan Avrupa'ya (özellikle de Almanya'ya) doğal gaz taşıyan Kuzey Akım boru hattı projesinde görülebilir. Almanya projesinin tamamlanmasını isterken, ABD boru hattı projesinin sonlandırılmasını talep etmektedir (Donaldson ve Nadkarni, 2018: 276). Bu tutum ve çıkar farklılığını kullanarak, Rusya Avrupalı devletlerin kendisine karşı ABD ile birlikte hareket etmesini önlemeye çalışmaktadır.

Putin Avrupa'ya karşı Rusya'nın ekonomik ve siyasi çıkarlarına odaklanan daha pragmatik bir dış politika uyguladı. Ukrayna krizine kadar, ilişkilerde ekonomi ve enerji sorunları, kültürel değerler üzerindeki rekabet, Rusya'nın ülke içindeki demokratik olmayan politikaları nedeniyle Avrupa'dan gelen eleştiriler sebebi ile bir ölçüde rahatsızlık olsa da siyasal ve ekonomik ilişkilerde belli bir ölçüde devamlılık söz konusu idi. Fakat Avrupalı büyük devletler ile Rusya'nın menfaatlerinin farklılaşması, normatif ve kimlik meselelerinin sınırlarını aştı.

2020, Ukrayna krizinin derinleşmesi ve sokak muhalif lideri Navalnyi zehirlenmesi olayı ile birlikte, Rusya ve Avrupa'nın ileri gelen devletleri arasında karşılıklı güvensizlik ve rekabetin arttığı bir yıl oldu. Bu da, Rusya'nın ABD ile Avrupalı büyük devletleri birbirinden farklı politikalar geliştirerek ayrıştırma stratejisinin uygulanmasını engelledi. Ukrayna krizi ile güç mücadelesine dönüştü (Samokhvalov, 2017: 220-223). Hem Rusya hem de AB (Batı'nın bir parçası olarak) hibrit mücadele yöntemleri kullanarak birbirlerini Ukrayna'nın iç siyasetine müdahale etmekle suçladılar. Avrupa Birliği, Ukrayna'ya yönelik eylemlerinden dolayı Rus askeri ve petrol endüstrisine yönelik ABD ile birlikte bazı yaptırımları uygulamaya başladı ve ikili ticaretin geliştirilmesi için müzakereleri askıya aldı. Buna karşılık, Avrupa malları ve ürünleri için büyük bir pazar olan Rusya'da, AB, ABD ve Batılı müttefiklerin gıda ürünlerinin ithalatına karşı yaptırımlar uyguladı (Samokhvalov, 2017: 227-228).

c. Ukrayna ve Belarus ile İlişkiler

Rus Çarlığı'nın ve Sovyetler Birliği'nin parçası olan Ukrayna ve Belarus ülkelerinde Slav nüfus çoğunluktadır. Bu ülkeler, Kiev gibi Rus tarihinin önemli merkezlerini içermesi bakımından Rus kimliğinin ortaya çıkmasında katkıda bulunmuş coğrafyadan ve halklardan oluşmaktadır. Aynı zamanda, coğrafi konumları itibari ile Rusya ile Avrupa ülkeleri arasında tampon konumundadırlar. Rusya için ulusal kimliğinin bir parçası ve jeopolitik bir tampon olarak Ukrayna ve Belarus çok önemlidir.

Ukrayna'nın Karadeniz kıyıları ise jeopolitik ve tarihsel olarak Rusya'nın sıcak denizlere açılan bölgesi idi. Büyük Petro'dan itibaren önce Karadeniz'de bir çıkış noktası ele geçirme, sonra da güneye doğru genişleme politikası güden Rusya, 2. Katerina döneminde Kırım'ı ele geçirerek, ilk adımı atmış ve zamanla Karadeniz'de egemenlik alanını da genişletmiştir (Sarı, 2018: 384). 2004 yılından itibaren renkli devrimlerle gerçekleşen yönetim değişikliği ile birlikte Ukrayna batıya doğru meyletmeye başladı. Bu da, Rusya siyasi eliti tarafından endişe ile karşılandı. Çünkü bu ülkeler NATO ve AB'ye komşu olmaları sebebi ile Rusya için bir tampon güvenlik bölgesi konumundadırlar. 2014'te Ukrayna Krizi'nin patlak vermesi, Ukrayna-AB arasındaki serbest ticaret anlaşması yakınlaşmasıyla tetiklendi. Rusya'nın Kırım ilhakına, Ukrayna'nın Donetsk ve Luhansk bölgelerinde Rusya'nın ve Rus paramiliterlerin desteklediği ayrılıkçılar ile Ukrayna ordusu arasında devam eden çatışmalar, Rus-Batı ilişkilerinin bozulmasına yol açtı. Sonuç olarak Rusya, ABD'nin ve NATO'nun Karadeniz'de boy göstermesinden, Ukrayna'nın batılı kurumlar ve devletler ile kurduğu ilişkiden, Rusya sınırlarına yakın bölgelerde konuşlandırılan askeri güçlerden rahatsızlık duymaktadır.

Rusya'nın 2014 yılında bir olup-bitti ile Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'nın doğusundaki Donetsk ve Luhansk bölgelerinde

ayrılıkçılara destek vermesi ilişkilerine başka bir büyük darbeyi indirdi. Aylar süren halk protestolarının ardından, Rusya yanlısı Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç Rusya'ya kaçtı ve yerini Batı yanlısı bir hükümet aldı. Kısa bir süre sonra, Rus birlikleri 1954'ten beri Ukrayna'nın bir parçası olan Kırım Yarımadası'nı işgal ve ilhak etmek için harekete geçerek Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Ukrayna ve Birleşik Krallığın taahhüt ettiği 1994 Budapeşte Mutakabâtı şartlarını ihlal etti (Melvin, 2017: 602). Ayrıca Rus destekli ayrılıkçılar ve Rus paramiliter birlikleri, yerel yetkilileri devirerek güneydoğu Ukrayna'daki Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bazı kısımlarını işgal etmek için harekete geçti. 2014 baharından bu yana Donetsk ve Luhansk bölgelerinde çatışmalar devam etmektedir. Bu egemenlik ihlaline yanıt olarak ABD, Putin'e yakın Rus bireylere ve Rusya'nın finans piyasalarına erişim yasağı yaptırımları uyguladı (Euronews, 2020).

Belarus'ta 9 Ağustos 2020'deki başkanlık seçimleri sonrası, ülkeyi otoriter bir yöntemle 26 yıldır yöneten Aleksandr Lukaşenko'ya karşı muhalifler harekete geçti. Ülkenin Sovyet sonrası tarihinde ilk kez üç bağımsız aday ortaya çıktı. Blogçu Sergei Tikhanovsky, bankacı Viktor Babariko ve eski büyükelçi Valery Tsepkalo seçim kampanyaları başlattılar. Lukaşenko muhalif adayları kendisine tehdit olarak gördüğü için Babariko ve Tikhanovsky tutuklandı ve Tsepkalo ise ülkeden kaçtı. Bunun yerine, muhalefet birleşerek ortak bir seçim kampanyası yürüttü. Bu seçim kampanyası üç kadın tarafından yönetildi: Babariko'nun ekibinden Maria Kolesnikova ve Babariko ve Tsepkalo'nun eşleri (Svetlana Tikhanovskaya ve Veronika Tsepkalo). Tikhanovskaya cumhurbaşkanlığına aday oldu ve muhalefete göre de oyların yüzde 95'ini kazandı. Resmi sonuçların açıklanıp, Lukaşenko'nun yüzde 80 ile kazandığı ilan edilmesi sonrası, Belarus'ta benzeri görülmemiş ölçekte protestolar başladı (BBC News, 2020b). Belarus hükümeti protestoculara karşı sert tutum aldı. Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları İzleme Örgütü

yüzllerce işkence ve şiddet vakası kaydetti (UN News, 2020). Protestolar sonucu konumu sarsılan Lukaşenko Putin'den yardım istedi, Rus Özel Birlikleri, Belarus başkenti Minsk'e gönderildi.

Lukaşenko Başkanlık yeminini gizli bir törende yaptı. Fakat Avrupa'nın önde gelen devletleri ve ABD onu başkan olarak tanımadı. Ağustos 2020'deki Belarus cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonraki protestoların boyutu Rusya için beklenmeyen bir durumdu. Lukaşenko'ya devam eden desteğin Belarus kamuoyunda Rusya'ya desteği zayıflatacağını bilmesine rağmen, Kremlin onu desteklemeye devam etmeye karar verdi. Çünkü yıllar içinde Lukaşenko Belarus-Rusya ilişkilerinin temel odağı haline gelmişti. Bu sebeple de, hızlı bir şekilde onun yerine Rusya'nın tercih ettiği başka uygun bir aday bulmanın zor olduğu bir dönemden geçiyordu. Bir başka sebepte, Rusya, kendi kırılğan iç ortamı göz önüne alındığında, Lukaşenko'nun protestocular tarafından devrilmesini önlemek istiyordu. Her ne kadar, Rusya Lukaşenko'yu desteklese de, Belarus ve Rusya arasındaki ilişkinin ileriye dönük nasıl gelişeceği belirsizdir. Putin ve Lukaşenko'nun Eylül 2020 toplantısında Belarus'ta anayasa reformu yapılmasına karar verdiler. Ancak şimdiye kadar bu yönde herhangi bir adım atılmadı.

ç. Karabağ Savaşı ve Rusya

Kafkasya, doğusunda Hazar Denizi, batısında Karadeniz'in olduğu, Rusya ile Türkiye ve İran kara bağlantısını sağlayan bir bölgedir. Bu bölgede her üç bölgesel gücün hayati önemde gördüğü çıkarları söz konusudur. Çoğu zaman, uluslararası sistemin yapısına bağlı olarak, bu çıkarlar birbiri ile çatışma durumundadır. Bölge içindeki en önemli çatışma noktası ise Azerbaycan'ın Ermenistan tarafından işgal edilmiş Karabağ bölgesi idi.

Mayıs 2018'de Ermenistan'da yapılan protestolar sonucu iktidarı uzun yıllar elinde bulunduran Karabağ klanının bertaraf edilmesi ile Nikol Paşinyan iktidara geldi. Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinden gelen Robert Koçaryan ve Serj Sargisyan'ın Devlet Başkanlığı yaptıkları 1998-2018 yılları arasında Karabağ klanı Ermenistan devletini tamamen kontrol etmekteydi. Hatta Karabağ klanı 1990'lı yılların başlarında, kendisi Karabağ'dan olmaması ve bu klan tarafından devrilmesine rağmen, Karabağ Komitesinin aktif üyesi, Ermenistan devletinin kurucu Devlet Başkanı ve Karabağ'ın işgal edildiği dönemin lideri Levon Ter-Petrosyan döneminde güçlendiler. Fakat Ter-Petrosyan, pragmatik yaklaşımları, Türkiye ve Azerbaycan ile Karabağ sorununu görüşmesi ve barışçıl çözüme eğilimi olması nedeniyle Karabağ klanı tarafından görevden uzaklaştırıldı (Cabbarlı, 2020: 40).

Karabağ klanının iktidarı döneminde, Ermenistan'ın Rusya'ya siyasi ve ekonomik bağımlılığı arttı. Rusya, Ermenistan'a önemli miktarda askeri yardımda bulundu. Bir anlamda, Azerbaycan'ın sahip olduğu doğal kaynaklardan elde ettiği gelirler ile arttırdığı askeri kapasitesini dengelemek için Rusya bu yardımı Ermenistan'a yaptı. Kolektif Güvenlik Anlaşması Teşkilatı ve ikili anlaşmalar çerçevesinde Ermenistan'da Rus askeri üsleri kuruldu, Türkiye ve İran sınırlarına Rus askerleri konuşlandırıldı (Broers, 2018: 41).

Paşinyan'ın protestolar sonucu iktidara gelmesi, batılı kurumlarla ilişkileri ve batıya meyilli olması, Rusya'yı memnun etmedi. Ama Paşinyan'a karşı da adım atmadı. Paşinyan'ın iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra, önceki Ermeni liderler gibi Karabağ konusundaki barışçıl çözüme ulaşma konusunda isteksiz olması, mevcut durumu koruma çabaları, hatta Tovuz bölgesine saldırarak, Azerbaycan'ın boru hatlarının geçtiği bölgeyi hedef alması, yeni bir çatışmaya sebep oldu (Kasım, 2020: 181).

2020 yılı içinde, Azerbaycan'ın Ermenistan tarafından 30 yıldan beri işgal altında tutulan Yukarı Karabağ bölgesini içine alan Azerbaycan-Ermenistan arasında yeni bir savaş başladı. Bu savaş, Temmuz 2020'de Ermeni birliklerinin sınırdaki Azerbaycan askeri birliklerine ve Tovuz kasabasına yaptığı saldırılarla başladı. Bu çatışmalar, Eylül'den itibaren 44 gün sürdü, Ermenistan işgal ettiği Karabağ topraklarında ağır bir yenilgiye uğradı ve Azerbaycan Karabağ topraklarının önemli bir bölümünü geri aldı (Kasım, 2020: 181).

Savaş sürecince, Rusya Ermenistan'a askeri malzeme transfer ederken, Paşinyan'ın Rusya'dan bütün taleplerine rağmen askeri olarak müdahil olmadı. Azerbaycan kuvvetlerinin tarihi Suşa şehrini kurtarması, Ermeni kuvvetlerini hezimeteye uğratması ve bunun sonucu olarak Hankendi'ne doğru harekete geçmesi, Rusya'nın arabuluculuğa soyunmasına sebep oldu. Rusya, Türkiye ile birlikte, Ermenistan ile Azerbaycan arasında ateşkes için arabulucu oldu. Rus lider Putin, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan'ı bir araya getirerek, her iki tarafın ateşkesi kabul etmesini sağladı. Rus askeri kuvvetlerinin, hala Ermenilerin kontrolünde olan Hankendi ve çevresinde barış gücü olarak konuşlandırılmasını iki tarafa kabul ettirdi. Böylece, Rusya Abulfez Elçibey liderliği zamanında çıkarıldığı Azerbaycan topraklarına barış gücü olarak geri döndü (Aslanlı, 2020). Savaş sonrası durum en çok Rusya'ya yaradı. Çünkü Ermenistan'ın Rusya'ya bağımlılığı artarken Azerbaycan'da her ne kadar topraklarının önemli bir kısmını geri alsa da Rus barış gücünün topraklarında bulunmasını kabul etmek durumunda kaldı. Rusya, Ermenistan'ın güneyindeki Zengezur üzerinden Türkiye-Nahçıvan-Azerbaycan'ı bağlayıp Türkiye ve Azerbaycan'ı bir ölçüde tatmin ederken bu durumun devam etmesini Rusya ile iyi ilişkiler kurulmasına bağlayan yeni bir Kafkasya siyaseti oluşturdu.

d. Suriye'deki Gelişmeler

Rusya, renkli devrimlerin devamı olarak gördüğü Ortadoğu'daki Arap Baharı'nın patlak vermesi ile kendisine yakın liderlerin yerinden edilmesinden rahatsızlık duydu. NATO destekli bir koalisyon tarafından Muammer Kaddafi'nin devrilmesi, Arap ayaklanmaları Rusya'nın geleneksel müttefiki Suriye'ye doğru yayılırken Rusya'nın endişesi daha da arttı. Suriye'de iç savaş patlak verdiğinde Rusya, yabancı askeri müdahaleye fırsat veren tasarıları Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde engelledi. Tarihsel bağların, ekonomik ve jeopolitik faktörlerin sağladığı fayda sebebi ile Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığının Rusya için hayati olduğu vurgulandı. 2015 yılında Suriye'de Beşar Esad'a karşı iç savaşın gidişatı değiştiğinde Putin, Esad'ın talebi üzerine Suriye'ye askeri harekât başlattı. Rusya'nın 2015 yılında Beşar Esad'ı desteklemek için Suriye iç savaşına girmesi, Esad'a muhalif grupları destekleyen ABD ile de gerilim yarattı. Rusya'nın Suriye İç Savaşı'na askeri müdahalesi, Ukrayna Krizi'nden sonra Batı ile ilişkilerinde bir pazarlık kozuna sahip olmak, rejim değişikliğine muhalefetini zorla göstermek ve nihayet DAES'in büyümesini engellemek için küresel politikasına hizmet edecek stratejik bir adımdı (Tüfekçi ve Birinci, 2020: 77-78).

Suriye'deki Rus askeri operasyonları sadece Suriye'deki güç dengesinde bir değişikliğe yol açmakla kalmadı, aynı zamanda bölgesel ve küresel sonuçları da oldu. Rusya'nın Esad rejimine verdiği destek, bir müttefik olarak güvenilirliğini kanıtladı ve bölge ülkeleri arasındaki imajına katkıda bulundu, İsrail'den İran'a bölgenin tüm aktörleriyle pragmatik ilişkiler yürüten çok taraflı Ortadoğu politikası, Rusya'ya bir manevra marjı sağladı. Rusya sadece askeri olarak değil, Astana Sürecini başlatarak İran ve Türkiye ile diplomasiyi etkili bir şekilde kullanarak Suriye sorununda birincil aktör konumuna geldi (Sarı, 2018::414). Suriye'de kazanılan bu pozisyon, Rusya'nın

Libya'da devam eden iç savaşta rol almasını, böylece büyük güç imajını destekledi.

e. Karadeniz'deki Gelişmeler

Karadeniz, Avrasya kara kütlesinde önemli bir ekonomik ve uygarlık kavşağında yer almaktadır. Ayrıca, Karadeniz havzası hem doğal hem de beşeri kaynaklar açısından zengin bir bölgedir. Rusya için Karadeniz ekonomik ve jeostratejik nedenlerle özel bir öneme sahiptir. Tarih boyunca, Rusya'nın sıcak denizlere ulaşmak için tek güzergâh olarak hizmet etmiştir.

Karadeniz, özellikle Kırım'ı ilhak etmesi akabinde Rusya için Gürcistan, Ukrayna ve hatta Suriye gibi ülkelere müdahale de bulunabileceği bir sıçrama tahtası görevi görmektedir. Karadeniz'in kontrolü aynı zamanda Azak Denizi üzerinde tam kontrol anlamına gelmektedir (Zhiltsov, 2019: 152-154). Bir başka deyişle, Rusya'nın Karadeniz'e ve Ukrayna'ya verdiği önem, Kırım'ı ilhak etmesi, Karadeniz'de hâkimiyet kurma çabası, Kerç boğazına yaptığı köprü ile Azak Denizi'nin tamamen kontrol etmesi ile daha iyi anlaşılabilir. Azak Denizi, tamamen kontrol altına alınması ile birlikte, Volga-Don Kanalı üzerinden Hazar Denizinde, hem de Karadeniz'de deniz gücü bulundurulabilmesi ve bunları transfer edebilme kapasitesine sahip olması Rusya'nın Karadeniz'deki konumunu güçlendirmiştir (Zhiltsov, 2019: 159).

Son yıllarda NATO Karadeniz'de Rusya'nın artan etkisini sınırlandırmak için daha fazla çaba sarf etmektedir. NATO üyesi olan Bulgaristan ve Romanya'ya verilen destek, NATO ile sıkı bağları olan Gürcistan ve Ukrayna'ya yapılan askeri yardımlar buna örnektir. Fakat ittifak üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle İttifak'ın Karadeniz stratejisi konusunda tam bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bu anlaşmazlıkta, ABD, Almanya başta olmak üzere bazı Avrupa

devletleri ve Türkiye ittifak içinde farklı politikalar seslendirmektedirler.

Avrupa'da yıllarca süren yatırım ve savunma kesintileri nedeniyle, birçok NATO üyesi Karadeniz'de devriye sayısını artıracak uygun donanma gemisi sayısından yoksundur. Ayrıca, 1936 Montrö Konvansiyonu hükümleri NATO'nun varlığını sınırlamaktadır.

Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki faaliyetleriyle ilgili başlıca dört nokta önemlidir:

Birincisi, Rusya'nın Karadeniz ülkeleri Ukrayna ve Gürcistan'ı kısmen işgal etmesidir. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, 1945'ten beri Avrupa'daki sınırlar askeri güçler tarafından ilk kez değiştirilmesiydi. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, Ukrayna'nın kıyı şeridini azalttığı gibi, Kerç Köprüsünün inşası ile Azak Denizi'nin kullanımını da sınırlandırdı. Ayrıca, Rusya'nın Karadeniz filosu Kırım ve çevresindeki coğrafyayı tamamen kontrol altında tutmakta, Ukrayna dahil başka ülkelerin gemilerinin bölge de olmasına izin vermemektedir (Atland ve Kabanenko, 2020: 291-294).

Kırım, Rusya'nın Karadeniz kıyılarındaki işgal ettiği tek yer değildir. 2008'de Gürcistan'a müdahalesinden bu yana Rusya, Karadeniz'de yüzlerce millik kıyı şeridine sahip Abhazya bölgesini de de-facto olarak kontrol etmektedir. Abhazya'da önemli miktarda Rus birlikleri bulunmaktadır.

İkincisi, Rusya'nın işgal altındaki bölgeleri ve Karadeniz'i askerileştirmesidir. Rusya, Kırım'a 60.000 asker göndermiş ve konut inşa etmek, hava alanlarını restore etmek ve yeni radarlar kurmak için büyük bir program başlatmıştır. Rusya ayrıca, Karadeniz'in üzerindeki hava sahasına hakim olmak için gelişmiş S400 hava savunma sistemlerini bu bölgede konuşlandırmıştır (Atland ve Kabanenko, 2020: 292, 300).

Üçüncüsü, Rusya'nın Kırım Türklerine yönelik insan hakları ihlalleridir. Kırım Yarımadası'nın yerli Sünni-Müslüman ve etnik açıdan Türk azınlık grubu olan Kırım Tatarları, 2014 yılında Rusya'nın yasadışı ilhak ve işgalinden bu yana artan zulümle karşı karşıya kaldılar. 40.000'den fazla Ukrayna vatandaşı, çoğu Kırım Tatarı olduğu düşünülen, Rus işgalinden bu yana Kırım Yarımadası'ndan ayrılmak zorunda kaldılar ve Ukrayna'nın başka yerlerine yerleştiler. Kırım'da kalan Tatarlar, Rusya'nın baskı ve ayrımcılığına maruz kalmaktadırlar. Uluslararası kuruluşlara göre, 2014 yılından bu yana Rus işgal güçleri, Kırım Türklerine karşı psikolojik baskı uygulamakta, camileri izlemekte ve kültür ve dil öğretimi büyük ölçüde kısıtlanmaktadır (Useinow, 2020).

Son husus ise, Rusya'nın Karadeniz'i daha uzaktaki operasyonlar için bir platform olarak kullanmasıdır. Kırım'ın kontrolü, Rusya'nın Karadeniz'i Doğu Akdeniz'de deniz operasyonlarını başlatmak ve desteklemek için bir platform haline dönüştürmesine izin vermiştir. Örneğin Rusya, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ı desteklemek amacıyla deniz operasyonlarını başlatmak için işgal altındaki Kırım'daki Karadeniz varlığını kullanmıştır. Moskova Suriye'ye gönderdiği askeri birliklerin bir kısmını Sivastopol üzerinden göndermiş ve ayrıca, Esad Rejimi'nin gıda kıtlığı sorunlarına yardım etmek için Kırım'dan Suriye'ye yüz binlerce ton tahıl ve buğday sevk etmiştir. Kırım'ın liman kenti Sivastopol ile Suriye'nin Tartus kentindeki Rus deniz üssü arasında askeri donanım ve ikmalleri taşımak için yüzlerce sefer yapılmıştır (Urcosta, 2019).

Karadeniz'in ekonomik, güvenlik ve politik önemi giderek artmaktadır ABD ve NATO'da Karadeniz havzasındaki varlıklarını artırmaya Ukrayna ve diğer bölge ülkelerine destek vermek için yeni adımlar atmaktadırlar. Bu adımlardan bir tanesi de, ABD ile NATO'nun Yunanistan'ın Dedeağaç limanı üzerinden Bulgaristan ve Romanya hattında askeri yığınak yaparak kapasitesini artırmaya çalışmasıdır. Diğer taraftan,

Rusya, ABD'nin ve NATO'nun Karadeniz bölgesinde askeri üs kurma ve yığınak yapma girişimlerine karşı çıkmakta, bu üsleri tehdit olarak görmektedir.

f. Türkiye İle İlişkiler

Rusya'nın Türkiye ile olan ilişkileri, daha çok jeostratejik ve jeoekonomik karakter taşımaktadır. Her iki ülke de, dış politikalarındaki farklı duruşlarını değiştirmese de, aralarındaki problemler karşılıklı anlayış ve liderler diplomasisi ile çözmeyi ya da ötelemeyi başarmaktadırlar. Örneğin, çıkarlarının zıtlaştığı ve karşı karşıya geldikleri Suriye ve Libya'da sınırlı ve kontrollü bir anlayış geliştirmeyi başarmışlardır.

Rusya ile Türkiye Kasım 2015'teki jet düşürülmesi olayından sonra, ilişkilerini başka bir boyuta taşımışlardır. İlişkilerin stratejik işbirliği yapılabilecek seviyeye getirilmesinde Rus lider Vladimir Putin ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katkısı önemlidir. Liderler diplomasisini etkili olarak kullandıklarından dolayı iki ülkenin heyetleri arasında önemli konularda çözülemeyen anlaşmazlıklar ya bu iki liderin müdahalesiyle çözülmüş ya da sorun iki liderin kararı ile dondurulmuş ya da ötelenmiştir. Her iki lider de, uzun soluklu çözümler yerine, potansiyel çatışmayı önleyecek, kısa dönemli taktiksel kararlar alarak, anlaşmazlığın çatışmaya dönmesini engellemektedirler. Bu sebeple, Rusya ile Türkiye anlaşmazlık yaşanan sorunları dondururken, anlaşmışları konulara yoğunlaşmakta, bir ölçüde dışarıdan gelen baskılara karşı birbirilerini arkalamakta, bazen de kendi çıkarlarını maksimize etmek için birbirilerine karşı pazarlık unsuruna dönüştürmektedirler. Rusya ile Türkiye'nin ilişkilerine yön veren konular şunlardır: S-400 füze savunma sistemi, iki ülkenin Suriye'deki konumu, Libya'daki durum, Karabağ Savaşı ve Karadeniz (özellikle de Ukrayna'daki) ile ilgili gelişmelerdir. Bunun dışında, Türk Akım'ının iki ülke enerji

ilişkilerine etkisi ile Kovid salgını sonrası ekonomik ilişkilerde meydana gelen daralmayı da sayabiliriz.

Türkiye, Rus S-400 füze savunma sistemi anlaşmasını 2017 yılında imzalamış ve Haziran 2019 tarihinde de bu hava savunma sistemleri Türkiye'ye getirilmiştir. Sistemler Ekim 2020 tarihinde Karadeniz'de test edilmiştir. Rusya, S-400'lerin ikinci grubunu satma isteğinde olduğunu, görüşmelerin yapıldığını, süreç ile ilgili Türkiye'nin son kararını beklediklerini ilan ettiler (Mevlütöğlü, 2020). Rusya'nın bu açıklaması başta ABD olmak üzere NATO üyesi ülkelerin tepkisini çekmiştir.

ABD'nin Rusya'dan S-400 füze savunma sistemi satın alması nedeniyle Türkiye'ye yaptırım kararı alması, Türkiye ile Rusya arasındaki stratejik işbirliğinin bir yansımasıdır. ABD'nin Hasımlarına Yaptırımlar Yoluyla Karşı Koyma Yasasına (CAATSA) dayanarak Rusya'ya yönelik ambargoları deldiği iddiası ile bir NATO ülkesine karşı yaptırım kararı alması bir ilktir. Kongre'nin Senato ve Temsilciler Meclisi üyelerinin mutlak çoğunluğu tarafından desteklenmesine ve F-35 projesinden de çıkarılmasına rağmen Türkiye'nin S-400 konusunda geri adım atmaması Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin boyutunu göstermesi açısından önemlidir.

Rusya ile Türkiye ilişkilerini 2020 yılında etkileyen bir diğer konu ise Suriye'deki durumdur. Rusya'nın Beşar Esad rejimine verdiği destek, PYD/YPG ile olan temasları ve Türkiye'nin desteklediği muhalif gruplar ve bu grupların kontrol ettiği bölgeler üzerinde kurduğu baskı iki ülke ilişkileri için mayın tarlasını andırmaktadır. 2018 yılında Rusya ve Türkiye, Türkiye sınırına bitişik İdlib vilayetini gerginliği azaltma bölgesi ilan ettiler. Türk askeri birlikleri de bölgede gözlem noktası oluşturdular. Fakat Şubat 2020'de Türk askerinin bulunduğu gözlem noktasına yapılan saldırıda 30'dan fazla Türk askeri şehit oldu (NTV, 2020). Saldırının Rus güçler tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir. Bu saldırı ilişkileri germiş ve

çatışma ihtimalini artırmıştır. Saldırıdan sonra Erdoğan Moskova'da Putin ile görüşmüş ve Moskova'da yapılan görüşmeler sonucu, gerginliğin azaltılması ve Rus-Türk güçlerinin çatışma ihtimalinin ortadan kaldırılması için yeni bir Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır (Cengiz, 2020). 2020 yılı içinde bu mutabakat sonrası, Esad birliklerinin taciz ateşi ve Rus uçaklarının İdlib bölgesindeki muhalif gruplara zaman zaman yaptığı havadan saldırılar dışında İdlib sorunu donduruldu.

Suriye'de olduğu gibi Rusya ve Türkiye Libya'da da çatışan iki farklı grubu desteklemektedir. Türkiye açık bir şekilde Trablus'daki Birleşmiş Milletler tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümetini desteklerken, Rusya, özellikle de paramiliter Rus paralı grubu Wagner aracılığı ve sağladığı askeri malzeme desteği ile Bingazi'deki Halife Hafter ve diğerlerine destek vermektedir. Bu desteği sağlarken Trablus hükümeti ile de diplomatik ilişkilerine devam etmektedir. Türkiye'nin desteği ile Ulusal Mutabakat Hükümeti, Hafter birliklerinin Trablus kuşatmasını yararak, ülkenin doğusuna doğru ilerlemeye başlamış bunun üzerine, başta Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri Hafter'e olan desteklerini artırmışlardır. Fakat Trablus hükümetinin ilerleyişinin önce yavaşlamasının ve sonra da durmasının arkasında Rusya'nın dolaylı olarak Rus paramiliter gruplarını Libya'ya Hafter'e destek için göndermesi rol oynamıştır. Ocak 2020 tarihinde Rus-Türk liderler ve bakanlar arasında yapılan görüşmeler sonucu, Libya'daki çatışan taraflar arasında ateşkes sağlanmıştır. Yer yer çatışmaların devam etmesi üzerine, Rusya ve Türkiye Libya'daki durumu donduran bir ortak mutabakat oluşturdular. Nitekim Ekim 2020'de Birleşmiş Milletler aracılığı ile ülkede genel bir ateşkes ilan edildi (Askeroğlu, 2020).

Azerbaycan toprağı olan Karabağ'ın neredeyse 30 yıldan beri Ermenistan işgalinde olması, Rusya'nın Ermenistan'a verdiği destek, Türkiye'nin de Azerbaycan'ı desteklemesi sebebi ve diğer faktörlerin etkisi ile Karabağ sorunu donmuş sorun

olarak kabul edilmekteydi. Ermenistan Başbakanı Paşinyan'ın önce Azerbaycan'dan Türkiye giden petrol ve doğal gaz boru hatlarının geçtiği bölge olan Tovruz rayonuna taciz atışları yaptırması ve krizin daha sonra Karabağ'da savaşa dönmesi ile iki ülke de pozisyonunu aldı. Karabağ Savaşı başlamadan önce Türkiye-Azerbaycan birlikte Ağustos ayına kadar devam eden büyük bir tatbikat başlattılar. Rusya, artan gerilimi düşürmek için itidal çağrısı yaparken, Ermenistan'daki birliklerini de teyakkuza geçirdi. Bu dönemde önemli miktarda askeri teçhizatı da Ermenistan'a taşıdı. Savaşın başlaması ile Türkiye Azerbaycan'ı açıktan desteklerken, Rusya Ermenistan'a açık destek vermekten imtina etti. Türkiye'de geliştirilen Silahlı İnsansız Hava Araçlarının sayesinde Azerbaycan birlikleri Ermenistan askeri birliklerinin envanterinde bulunan Rus yapımı İskender ve Pantsir hava savunma sistemlerini kısa sürede etkisiz hale getirdi ve 44 günlük savaş sonunda Karabağ topraklarının önemli bir bölümünü kurtardı. Rusya, Ermenistan'ın ağır bir yenilgiye uğraması ve kendi silah sistemlerinin etkisiz kalması karşısında, diplomatik atığa geçerek, Ermenistan Başbakanı Paşinyan ile Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev'i Moskova'ya davet etti ve iki ülke arasında ateşkes anlaşmasının imzalanmasını sağladı (Karan, 2020). Bu süreçte Rusya, Türkiye ile koordinasyon halinde çalıştı. Nitekim savaş ve yapılan antlaşma ile Rusya ve Türkiye Kafkasya'da konumlarını güçlendirirken, başta Minsk Grubu üyesi ABD ve Fransa olmak üzere diğer aktörlerin Kafkasya'daki etkileri azaldı. Anlaşma ile Rusya, Türkiye'nin Nahçıvan üzerinden Ermenistan'ın Zengezur vilayet topraklarını geçecek transit geçiş sağlamak için güvence verdi. Buradan anlaşılacağı gibi, Rusya Türkiye'nin Kafkasya'da ağırlığının artmasına izin verirken, bunu da Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin geleceğine bağladı.

Rusya ve Türkiye üçüncü ülkelerin Karadeniz'de bulunmasına ve özellikle de bir şekilde askeri varlık bulundurmalarına karşı çıktılar. Karadeniz'de artan ABD faaliyetleri, Bulgaristan ve

Romanya'nın NATO üyesi olmasından sonra ABD ile geliştirdikleri askeri işbirliği özellikle de bu iki ülkede kurulan askeri üsler Rusya'yı tedirgin etmektedir. Buna, Ukrayna'nın ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olma istekleri eklenince, Karadeniz havzasının bir rekabet alanına dönme ihtimali daha da artmış ve hem Rusya'da hem de Türkiye'de rahatsızlık oluşturmuştur (Bayram ve Tüfekçi, 2018:9-10). Karadeniz havzasında, iki ülkenin ihtilafa düştüğü alanlar da vardır. Rusya'nın Kırım işgalini tanımayan Türkiye, Ukrayna ile yakın askeri ve siyasi ilişkiler geliştirmiştir. Bun karşın, Rusya, Türkiye'nin Kırım'ı ilhakını tanımamasını ve Ukrayna ile yakın ilişkilerine kuşku ile yaklaşmaktadır.

Rusya'nın Karadeniz'e kıyısı olan Anapa'dan, Türkiye'deki Kırıkköy'e uzanan 930 kilometrelik iki doğal gaz boru hattından oluşması planlanan Türk Akımı 8 Ocak 2020 tarihinde açıldı. Bu boru hattından öncelikle Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacının karşılanması, daha sonra da hat Bulgaristan üzerinden Sırbistan'a, Macaristan'a ve diğer Avrupa ülkelerine doğal gaz sevk etmesi düşünülmektedir (Sputnik, 2020). Böylece Türkiye daha önce Ukrayna-Romanya-Bulgaristan üzerinden aldığı Rus doğal gazını bu hat üzerinden alma imkanını elde etmiştir. Fakat ABD, Türk Akım projesini CAATSA kapsamına almak ile tehdit etmektedir. Ayrıca, Rusya'nın Mersin ilinde inşa ettiği Akkuyu Nükleer Santralı da her iki ülke arasındaki enerji ilişkisinin boyutunu göstermesi açısından örnek bir projedir. Projenin yapımına ve Nükleer Santralda çalışacak uzmanların Rusya'daki eğitimleri de devam etmektedir.

2019 yılında Rusya-Türkiye ticaret hacmi 23.1 milyar doları ithalat, 4.2 milyar doları ihracat olmak üzere 27.3 milyar dolardır. Bu da iki ülke arasında zirve noktası olan 2012'deki 32,3 milyar dolardan ve uzun zamandan beri hedeflenen 100 milyar dolardan uzaktır. 2019 yılında Rusya'dan gelen turist sayısı 7 milyonu bulmuş ve 3.5 milyar dolarlık bir gelir elde edilmiştir. (Rusya Federasyonu Ülke Raporu, 2020). Yine de bu rakamlar her iki ülkenin birbirlerinin en önemli ticaret

ortakları olduğunu da göstermektedir. Doğal olarak Kovid salgınının etkisi ticari ve turizm ilişkilerine de yansımaktadır. Bu sebeple, 2020 rakamları çok daha düşüktür.

Ekonomi

1. Genel Ekonomik Durum

Geniş yüzölçümüne rağmen, Rusya topraklarının% 8'den azı ekilebilirken,% 45'i ormanlıktır. Rusya, genellikle Batı Sibirya ve Rusya'nın kuzeyinde yoğunlaşan doğal kaynaklar açısından zengindir. Rusya'nın zenginliği arasında petrol, doğal gaz, maden kaynakları (altın ve elmas dahil) ve geniş orman alanları sayılabilir. Petrol ve doğal gaz ihracatı Rusya'nın ekonomik zenginliğinin ve dış ticaretinin birincil kaynaklarıdır. (DeBardleben, 2007: 356).

Rusya, Gorbaçov'un Perestroyka (Yeniden Yapılandırma) politikasının son aşamasından itibaren piyasa ekonomisine geçmiştir. Fakat ekonomik kriz dolayısıyla Sovyet hükümeti devlete ait işletmeler üzerindeki kontrolünü kaybetmiştir. Bu işletmeler içindeki nomenklatura, bu kurumların varlıklarını ve kârlarını kendilerine ve yakınlarına yasadışı olarak transfer etmişlerdir. Bu süreç, 1990'lı yıllar boyunca özelleştirme politikaları ile devam etmiştir.

Ekonomik reform, 1991 yılının sonlarında Rusya Federasyonu'nda başladı. Bu kolay bir süreç değildi. Ekonomik sistemi merkezi planlamaya dayanan sosyalist bir ekonomik düzenden piyasa ekonomisine dönüştürmenin iki önemli özelliği vardır: yeniden yapılanma ve istikrar. Yeniden yapılanma, sosyalist ekonomik yapının yıkılması ve yerine bir piyasa ekonomisinin bileşenlerinin yerleştirilmesini kapsamaktaydı. Böylece ekonomide istikrar sağlanacağı düşünülüyordu. Ancak istikrar, piyasa işleyişine elverişli bir ekonomik ortamın oluşturulması ve sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Bunu gerçekleştirmek için Rus ekonomistler iki

alternatif ekonomik plan sundular. Biri Shatalin Planı'ydı. Shatalin Planına göre, Rus ekonomisi beş yüz günde tamamen merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine dönüşecekti. Fakat uygulanamadı. Yegor Gaidar'ı ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcısı atayan Yeltsin, Rus ekonomisini yeniden yapılandırmak için kapsamlı bir ekonomik reform başlattı. Gaidar, bir bütün olarak ekonomik dönüşüme dayanan Şok Terapisini uyguladı (Barner-Barry, 1995: 187-188). Ancak, Rusya'daki makroekonomik durum bu dönemde daha da kötüleşti. Böylece, Rusya ilk ekonomik krizini yaşadı ve para birimi ruble değer kaybetti. Ekonomik kriz ekonomik durumu kötüleştirse de, Yeltsin yönetimini ekonomik reformları sürdürdü (Barner-Barry, 1995: 188-189).

Ekonomik reformların bir aşaması da, devlete ait şirket ve varlıkların özelleştirilmesiydi. Özelleştirme politikasına 1992-1994'te Başbakan Yardımcısı ve Devlet Mallarının Yönetimi Devlet Komitesi Başkanı Anatolii Chubais başkanlık etti (Boilard, 1998: 129-131). Onun yönetimi altında, nispeten kısa bir süre içinde, önemli sayıda devlet varlığı ve şirketi özelleştirildi. Bu süreçte, oligarklar, ya düşük fiyatlar ödeyerek ya da hiçbir şey vermeden bazı değerli devlet varlıklarını ve işletmelerini ele geçirdiler (Hesli, 2007: 213-214). 1990'ların ikinci yarısında oligarklar siyasi nüfuzlarını kullanırken, ülkedeki düzenlenmemiş mali piyasadan da yararlanarak kendilerini zenginleştirmeye devam ettiler. Ağustos 1998'de Rusya borsası değerinin % 90'ını kaybetti. Rus para birimi ruble ABD doları karşısında değerinin üçte ikisini kaybetti. Rus bankalarından bazıları iflas etti, ithal ürünlerin fiyatları üç katına çıktı ve işsizlik arttı (DeBardleben, 2007: 372-373). Böylece 1991-1999 döneminde Rusya ekonomik bir bunalım yaşadı.

Putin'in 1999 sonunda iktidara gelmesinden sonra, Rus ekonomisi ilk önemli ekonomik büyümesini ve 2010'lara kadar devam eden önemli yapısal iyileştirmeleri yaşadı. Bu dönemde Rus ekonomisi istikrar kazandı, cari fazlası oluştu ve

ekonomiye güven arttı. Ekonomik iyileşme esas olarak petrol ve doğalgazla ilgiliydi (Hesli, 2007: 214-215). Petrol ve doğal gaz ihracatı, Rus ticaret gelirinin neredeyse yarısını karşılamaktadır. Rusya, büyük ölçüde doğal kaynaklar ihracatına bağımlı hale gelmiştir. Nitekim 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nde açıkça görüldüğü üzere, petrol ve doğalgaza olan talebin azalması Rusya ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Yine 2013'ten günümüze, doğalgaz ve petrol fiyatlarındaki düşüş ve batı yaptırımları (Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi nedeniyle) ekonomik kırılganlığı artırmıştır (DeBardeleben, 2019: 567).

Rusya, ulusal çıkarlarına ulaşmak için dış yardım ve yabancı devletlerin finansmanı, ekonomik yaptırımlar, silah ticareti ve enerji gibi çeşitli ekonomik araçlardan yararlanmaktadır. Dış yardım Rusya için etkili bir dış politika aracı olmasa da, uluslararası yardım programlarına katılmaktadır. Düşük fiyatlarla doğal gaz satışı ve finansman destek de dahil olmak üzere Rus dış yardımı Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkelere odaklıdır (Zaytsev, 2020: 66).

Rusya sorunlar yaşadığı Sovyet sonrası devletlere karşı ekonomik yaptırımlar uygulamakta ve Rusya'nın ekonomik yaptırımları çoğunlukla Ukrayna, Moldova ve Gürcistan gibi Avrupa Birliği üyesi olmayan eski Sovyet ülkeleri üzerinde etkisini göstermektedir. Yaptırımlarda petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları oldukça önemli bir role sahiptir. Örneğin Rusya, Gürcistan, Ukrayna ve Baltık devletlerine karşı enerji fiyat artışları ve arz kesintisi dahil olmak üzere cezai yaptırımlar uygulamaktadır (Seitz ve Zazzaro, 2019: 826).

Öte yandan Rusya, ekonomik yaptırımlarında turizm, mal ve ürün ticareti, hedef ülke vatandaşlarının istihdamı gibi diğer sektörleri de kullanmaktadır. Örneğin savaş uçağı krizinde Rusya, Türkiye'ye turizm ve ticaret alanlarında ekonomik yaptırımlar uygulamayı seçmiş, bu da Türkiye ekonomisinde önemli kayıplara neden olmuştur (Çalış, 2021::196). Ayrıca,

Rusya, Kırım krizinin ardından Batı'nın Rusya'ya uyguladığı yaptırımlara karşı yaptırım olarak Avrupa ürünlerine ambargo koymuştur.

Silah ticareti, Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanını genişletmek için büyük güç rekabetinde kritik bir dış politika aracıydı. Bugün, Rusya dünyanın en büyük ikinci silah ihracatçısıdır. Rus silahlarının önde gelen ithalatçıları, Doğu ve Güney Asya, Orta Doğu, Afrika ve bazı Latin Amerika ülkeleridir.

2. 2020 Yılındaki Ekonomi ile İlgili Gelişmeler

Büyük kalkınma planları, hükümetin vizyonu ve gücünün bir kanıtı olarak halka sunulmaya devam etmektedir. Rus hükümeti mali kaynaklarını görkemli projeler ve ülke dışındaki askeri operasyonlar için harcamaktadır. Örneğin, 2014 Olimpiyat Oyunlarına Soçi'de ev sahipliği yapmak yaklaşık 50 milyar dolara mal oldu. Kırım'ı Rusya'ya bağlayan Kerç Köprüsü'nü inşa etmek için 4 milyar dolar harlandı. Rus askeri operasyonlarını ve Suriye'deki Esad rejimini mali olarak desteklemek de Rusya için maliyetli faaliyetlerdir. Dolayısıyla 2014 yılından bu yana enerji fiyatlarında süregelen düşüş, diğer petrol ve doğalgaz tedarikçileriyle artan rekabet ve Rusya'nın en çok doğalgaz sattığı Almanya ile yaşanan gerginlik ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir.

a. Petrol ve Doğal Gaz Piyasası

2019'da dünyanın altıncı büyük ekonomisi olan Rusya'nın ekonomisi, ağırlıklı olarak hidrokarbon ihracatına dayanmaktadır. Rusya, dünyanın önde gelen doğal gaz ve ikinci en büyük petrol ihracatçısıdır ve onu küresel enerji pazarının en önemli oyuncularından biri yapmaktadır. Rusya'nın enerji politikası, küresel ekonominin ana itici güçlerinden biri olan küresel petrol fiyatları üzerinde doğrudan etkiye sahip olmasını ve OPEC+ bünyesine katılarak piyasada daha iyi bir pozisyon elde etmesini sağlamıştır.

Rusya'nın en büyük petrol ve doğalgaz ithalatçısı ve kritik ticaret ortağı olan AB, özellikle de Almanya, (2018'de Rusya ticaretinin% 42'si) kritik öneme sahiptir. Dahası, AB, doğrudan yabancı yatırımlardaki azalan eğilimlere rağmen Rusya'daki en büyük yatırımcıdır (EEAS, 2020). Avrupa'nın enerji arzındaki kesintiler gibi olumsuz deneyimlerle Rusya'ya bağımlılığı ve Rusya'nın daha çatışmacı bir dış politika izlemesi, Avrupa Birliği üyeleri için bir güvenlik tehdidi haline gelmiştir. Özellikle Ukrayna Krizi'nden sonra enerji ilişkilerinin siyasallaşması, siyasi ve ekonomik diyalogun sürdürülebilirliğini riske atmış ve bu nedenle AB, enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmaya ve seçeneklerini çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Ama yine de Kuzey Akım 2 ve Türk Akım boru hattı projelerinin yapımına devam edilmiştir. Kuzey Akım 2 projesi konusunda AB içinde bölünme yaşanmış ve özellikle de Almanya'nın Kuzey Akım 2 projesine devam etmesini istemesi yalnızca AB'den değil, ABD'den de eleştirilere yol açmıştır (Geropoulos, 2021).

Hidrokarbon ihracatına bağımlılığı yüksek olan Rusya, batı yaptırımlarının kısıtlamaları altında, petrol fiyatlarını artırarak enerji gelirini maksimize etmeye çalışmaktadır. Rusya, zengin petrol kaynaklarının yanı sıra jeopolitik konumu - Avrupa'ya ve deniz yollarına yakınlığı sayesinde petrol piyasasında hayati bir rol oynamaktadır. ABD'deki kaya petrolü ve gazı üretimi, düşen petrol fiyatları, Rusya ve Suudi Arabistan'ın başını çektiği OPEC ülkelerini yeni gerçeği ele almak için müzakere masasına getirmiş ve OPEC+ anlaşması petrol fiyatlarını kontrol etmek için 2016 yılında imzalanmıştır (Mammadov, 2018:228). 2020'de küresel koronavirüs salgınının patlak vermesi ise petrol ve doğal gaz piyasasını sarsmıştır.

Ayrıca Rusya, Suudi Arabistan ile fiyat savaşına girişmiş fakat koronavirüsün neden olduğu kaosu ortasında, her iki ülkede zarardan dönmek için adımlar atmış ve Rusya, Suudi Arabistan ile anlaşma imzalarken, OPEC+ formatı yeniden düzenlenmiş ve OPEC ve müttefikleri, Covid-19'un etkisi ile azalan talebinin olumsuz etkisini engellemek için küresel

olarak Mayıs ayından itibaren üretim kesintileri uygulamıştır. Rusya'nın ham petrol ve doğal gaz üretimi, ülkenin OPEC+'a dahil olması ile 2020'de dokuz yılın en düşük seviyesine gerilemiştir. Rusya'nın Ural petrolünün değeri 1998 fiyat seviyelerine düşerken ham petrol fiyatı varil başına 40 dolara inmiştir (Cordell, 2020). 2020 yılsonu itibari ile ham petrol fiyatında bir toparlanma yaşanmasına rağmen bu toparlanma 2020 yılı içindeki kayıpları karşılamak için yeterli değildi.

b. Kovid'in Ekonomiye Etkisi

Kovid Salgını, küresel ekonomiyi II. Dünya Savaşı'ndan bu yana en derin durgunluğuna sürüklemiştir. Bu bağlamda, 2020'de küresel GSYİH yüzde 5,2 daralmıştır. Ardından 2021'de yüzde 4,2'lik bir toparlanma olacağı tahmin edilmektedir (Global Economic Prospects, 2020: 4).

Kovid Salgını, Rusya'yı da derinden sarsmıştır. Dünya Bankası'nın en son Rusya Ekonomik Raporu'na göre, Kovid'in tetiklediği derin küresel durgunluktan etkilenen Rusya'nın 2020 GSYİH büyümesinin yüzde 6 daralması ve on bir yılın en düşük seviyesinde olması beklenmektedir (Global Economic Prospects, 2020: 4). Rusya'nın ekonomik büyümesindeki düşüş, Ocak ve Mayıs 2020 arasında ham petrol fiyatlarının yüzde 53 düşmesiyle daha da şiddetlenmiştir. Ayrıca, 2020 yılında, toplam hane halkı tüketiminin yüzde 4,9, brüt sabit sermaye yatırımının yüzde 8 küçülmesi beklenmektedir. Nisan ve Mayıs 2020 boyunca, negatif büyüme çoğu sektöre yansımış ve bu dönemde imalat yüzde 8,6 daralmıştır; maden kaynaklarının çıkarılması yüzde 8,4 oranında azalmış ve endüstriyel üretimin hızla daralmasına neden olmuştur ve ulaştırma sektöründe yılbaşından bu yana düşen ticaret hacimleri nedeniyle yüzde 7,7 daralma yaşanmıştır (Russia Economic Report, 2020).

Dünya Bankası'na göre, Rusya GSYİH'sinin yaklaşık yüzde 4'ü vatandaşları ve işletmeleri desteklemek için dağıtıldı (Russia

Economic Report, 2020). Bu da Salgın'ın Rusya'daki düzeyi göstermesi açısından önemlidir. Salgında, zaten Sovyetler Birliği'nden kalma büyük problemleri olan sağlık sektörü de olumsuz etkilendi. Sağlık sektörü dışında, Salgın ekonomiyi de etkisi altına aldı. Bu etkinin iki sebebi vardı. Birincisi, ülkedeki ekonomik sektörlerde ortaya çıkan problemler, ikincisi ise, doğal gaz ve petrole yönelik dış taleplerin azalması sonucu Rusya'nın ekonomik kayıplara uğramasıdır. Ekonomik faaliyetlerin yürütülmesinde devlet payının ve katkısının yüksek olması, kayıpların kontrol altında tutulmasına da yardım etti. Sonuç olarak, Kovid'in olumsuz ekonomik etkisi Rus toplumunda bir ölçüde daha az hissedilse de, Rus devleti ekonomik olarak ağır bir yük yüklenmek zorunda kaldı.

Sonuç

Rusya hem doğal özellikleri hem de beşeri özellikleri sebebi ile büyük bir ülkedir. Dünya tarihinin son 200 yılında da büyük bir devlet olarak aktif olarak rol oynamakta ve kendisinin uluslararası sistemde büyük devletlerden biri olarak tanınmasını istemektedir. Fakat, Sovyetler Birliği'nin çökmesi sonrası yaşanan travma hala Rusya'yı etkilemektedir. Büyük imparatorluk geçmişine sahip bütün milletlerde ve kurdukları devletlerde görülen bir ikilemdir. Bir yanda, geçmişin ihtişamı, diğer yanda ise, siyasal ve ekonomik olarak arayış içinde olma durumu. Rusya, geçmişin ihtişamını hala dünyanın en geniş ülkesine ve askeri açıdan Sovyetler Birliği'nin mirası olan nükleer silah kapasitesine sahip olmakla devam ettirmektedir. Oysa ekonomik olarak doğal kaynaklarına bağlı, teknolojik olarak (askeri teknoloji hariç) güçlü devletler ile yarışacak durumda değildir. Ayrıca, Rusya'nın sahip olduğu siyasal sistemi de, Sovyet sonrası devletler için de çekici değildir. Bu sebeple, Rusya sahip olduğu zengin doğal kaynakları ve askeri gücünü kullanarak hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Doğal kaynaklar yarattığı imkanlar sebebi ile içeride sosyal ve siyasal istikrar için gerekli olduğu gibi, dışarı da dış politika aracı olarak önemli roller oynamaktadır. Nitekim 2020 yılında bütün

dünyayı etkileyen Kovid Salgın'ında Rusya sahip olduğu kaynakları kullanarak ülkedeki istikrarı korumaya çalıştı. Fakat siyasal ve ekonomik sistemdeki durağanlık, Putin ve etrafındakilerin iktidarlarını uzatma çabaları, toplumsal taleplerin siyasal sistem içinde karşılık bulamaması, gençleri sokaklara itmekte Navalyni gibi sokak siyasetçilerine fırsat vermektedir.

Dış politika açısından ise, Rusya çok kutuplu bir dünya da kendisine yer aramaktadır. Bu arayışı içinde iken, çevresindeki gelişmelere duyarlı kalmakta ve ön alıcı adımlar atmaktadır. Dış politikayı temel olarak, güvenlik ve güç oyunları çerçevesinden değerlendiren Rus karar vericileri, bu bakış açısına uygun olarak da güce dayanan gerçekçi (realist) politikalar uygulamaktadır.

Ukrayna ve daha genel olarak Karadeniz Rusya için hayati öneme sahiptir. Suriye ve Libya ise Rusya'nın büyük güç projeksiyonunun bir göstergesidir. Bu sebeple, Rusya'nın 2020 yılında attığı diplomatik ve askeri adımlara baktığımızda güç ve güvenlik eksenine bağlı çıkara dayanan ilişkiler geliştirdiğini de görebiliriz. Bu anlamda, Türkiye ile ilişkileri hem Karadeniz'de, hem de Kafkasya ve Doğu Akdeniz'de önem arz etmektedir. Her ne kadar, bölgesel çıkarları farklılaşsa da, uluslararası sistemdeki gelişmeler ve iki ülkenin konumları çatışma noktalarının dondurulmasını ve uluslararası gelişmelere göre işbirliği yapılmasını zorlaştırmaktadır. Nitekim 2020 yılında Suriye, Libya ve Karabağ'da yaşananlar buna örnektir. Sonuç olarak, 2020 yılı Kovid Salgını sebebi ile Rusya dahil bütün devletlerin etkilendiği ve aynı zamanda arayış içinde oldukları bir yıl oldu.

Kaynakça

Askeroğlu, S. (2020). "Rusya'nın Libya'daki Hedefleri". *İRAM*. 30 Mayıs 2020. <https://iramcenter.org/rusyanin-libyadaki-hedefleri/>.

- Atland, K. ve Kabanenko, I. (2020). "Russia and Its Western Neighbors: A Comparative Study of the Security Situation in the Black, Baltic and Barents Sea Regions". *Europe-Asia Studies*. Mart 2020, Cilt. 20, No. 2:286-313.
- Aslanlı, A. (2020). "Analysis-Toward Permanent Solution to Nagorno-Karabakh Conflict", *Anadolu Agency*, 13 Kasım 2020. <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-towards-permanent-solution-to-nagorno-karabakh-conflict/2043047>.
- Barner-Barry, C. ve Hody, C. J. (1995). *The Politics of Change: The Transformation of the Former Soviet Union*. New York: St. Martin's Press.
- Bayram, D. Ç. and Tüfekçi, Ö. (2018), "Turkey's Black Sea Vision and Its Dynamics". *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt. 15, No. 57, ss.1-16.
- BBC News (2020a). "Coronavirsu: Russia's Cases Rise by 10,000 in One-Day Record", 3 May 2020, <https://www.bbc.com/news/world-europe-52521426>.
- BBC News (2020b). "Belarus Election: Opposition Disputes Lukashenko Landslide Win". 10 Ağustos 2020. <https://www.bbc.com/news/world-europe-53721410>.
- BBC News (2021). "Russia Navalny: Poisoned Opposition Leader Held after Flying Home". 17 Ocak 2021. <https://www.bbc.com/news/world-europe-55694598>.
- Boilard, S.D. (1998). *Russia at the Twenty-First Century: Politics and Social Change in the Post-Soviet Era*. Forth Worth: Harcourt Brace College Publishers.
- Bolt, P. J., ve Cross, S. (2018). *China, Russia, and Twenty-First Century Global Geopolitics*. Oxford: Oxford University Press.
- Broers, L. (2018). "From "Frozen Conflict" to Enduring Rivalry: Reassessing the Nagorno Karabkh Conflict". G. Pashayeva ve F. Chitagov (ed.). *Trapped Between War and Peace: The Case of Nagorno-Karabakh*. Baku: SAM, ss.23-56.

- Cabbarlı, H. (2020). "Ermenistan Dış Politikasını Belirleyen Ögeler ve Kavramsal Yaklaşım". *Ermenistan Dış Politikası (1991-2019)*. E. Özdaşlı ve H. Cabbarlı (ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss.1-79.
- Cengiz, M. E. (2020). "Moskova Mutabakatı ve İdlib'de Kalıcı Barış Serabı". *Perspektif*. 11 Mart 2020. <https://www.perspektif.online/moskova-mutabakati-ve-idlibde-kalici-baris-serabi/>.
- Cordell, J. (2020). "Explainer: What Happened to Oil Prices and What Does It Mean for Russia?". *The Moscow Times*. 21 Nisan 2020. <https://www.themoscowtimes.com/2020/04/21/explain-er-what-happened-to-wti-oil-prices-and-what-does-it-mean-for-russia-a70055>.
- Çalış, Ş. H. (2021). "Ontological Concerns, Historical Realities and Conjunctual Developments: Continuity and Change in Turkey's Relations with Russia". *Bilig*. Kış 2021, No. 96, ss.177-205.
- Çernayahovski, C. F. (2019). *Politiçeskaya Kultura: Gosudarstvennaya Politika i Filosoifiya Budyşevo*, Moskova: Likhaçev Rus Kültürel ve Doğal Mirası Araştırmaları Enstitüsü.
- DeBardeleben, J. (2007). "Russia," *Introduction to Comparative Politics*, M. Kesselman, J. Krieger ve W. A. Joseph, (ed.). Fourth Edition, Boston: Houghton Mifflin Company.
- DeBardeleben, J. (2019). "The Russian Federation," *Introduction to Comparative Politics: Political Challenges and Changing Agenda*, M. Kesselman, J. Krieger ve W. A. Joseph, (ed.), Eighth Edition, Boston: Cengage.
- Dixon, R. "Russia Holds Victory Day Military Parade and, for a Day, Forgets the Grinding Pandemic", *The Washington Post*, 24 Haziran 2020, <https://www.themoscowtimes.com/2021/02/08/russias-yearly-mortality-surges-20-in-2020-a72866>.

- Donaldson, R. H. ve Nadkarni, V. (2018). *Foreign Policy of Russia Changing Systems, Enduring Interests*. Sixth Edition. London and New York: Routledge.
- Euronews (2020). “Kyiv Claims Two Breaches After Ceasefire Begins in Eastern Ukraine”. 27 Temmuz 2020. <https://www.euronews.com/2020/07/27/cease-fire-in-war-torn-eastern-ukraine-begins-after-six-years-of-conflict>.
- European External Action Service (EEAS)*. “The European Union and the Russian Federation” (2020), https://eeas.europa.eu/delegations/russia/35939/node/35939_en.
- Geropoulos, K. (2021). “Gazprom’s TurkStream Draws Less Heat than Nord Stream”. *NewEurope*. 11 Şubat 2021. <https://www.neweurope.eu/article/gazproms-turkstream-draws-less-heat-than-nord-stream-2/>.
- Global Economic Prospects*, June 2020, Washington, D.C.: The World Bank.
- Guardian (2020). “Alexei Navalny Novichok Finding Prompts Calls for Answers from Moscow”. *The Guardian*. 3 Eylül 2020. <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/02/alex-ei-navalny-poisoned-with-novichok-says-german-government-russia>.
- Hesli, V. L. (2007). *Governments and Politics in Russia and the Post-Soviet Region*, Boston, Houghton Mifflin Company.
- Interfax (2020). “Putin Appoints Mishustin Prime Minister of Russia”, *Interfax: Russia & CIS Military Information Weekly*, 17 Ocak 2020, <https://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0&sid=95aebe37-a6ee-40b4-b456-0ea5dbffec6%40sessionmgr102&bdata=Jmxhbm9dHlmc2l0ZT1lZHMtOGI1ZlZQ%3d%3d#AN=141592205&db=edb>.
- Karan, C. (2020). “Azerbaycan’ın Yanında Türkiye’de Kazandı, Rusya İki Tarafı Dengeleyerek Stratejik Kazanç Sağlayan En Etkili Aktör Oldu”. *Sputnik*. 16 Kasım 2020.

- https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_ksen/202011161043244788-azerbaycanin-yaninda-turkiye-de-kazandi-rusya-iki-tarafi-dengeleyerek-stratejik-kazanc-saglayan-en/.
- Kasım, K. (2020). "Foreign Policies of the Caucasus Republics". *Russia, Central Asia and the Caucasia*. Y. Sarı ve S. A. Avcu (ed.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss.176-209.
- Kelley, D. R. (2017). *Russian Politics & Presidential Power: Transformational Leadership from Gorbachev to Putin*, Washington, D.C.: CQ Press.
- Light, F. and Sauer, P. (2021). "A Step Into the Unknown: Russians' Relationship with Jailed Navalny Is Complicated", *The Moscow Times*, 22 Ocak 2021, <https://www.themoscowtimes.com/2021/01/22/a-step-into-the-unknown-russians-relationship-with-jailed-navalny-is-complicated-a72691>.
- Mammadov, R. (2018). "Russia in the Middle East: Energy Forever?" *Russia in the Middle East*. T. Karasik ve S. Blank (ed.). Washington, DC: The Jamestown Foundation.
- Medushevsky, A. (2020) "Konstitutsionnaya Reforma v. Rossii: Soderzhaniye, Napravleniya i Sposoby Osushchestvleniya", *Social Sciences and Contemporary World*. No. 1, ss.18-27.
- Melvin, M. (2017). *Sevastopol's Wars: Crime from Potemkin to Putin*. Oxford: Osprey Publishing.
- Mevlütöğlü, A. (2020). "S-400'ler Türkiye'nin Savunması İçin Ne İfade Ediyor". *Perspektif*. 23 Haziran 2020. <https://www.perspektif.online/s-400ler-turkiyenin-savunmasi-icin-ne-ifade-ediyor/>.
- Moscow Times (2021). "Russia's Yearly Mortality Surges 20% in 2020", *The Moscow Times*, 8 Şubat 2021, <https://www.themoscowtimes.com/2021/02/08/russias-yearly-mortality-surges-20-in-2020-a72866>.

- NTV (2020). “Suriye İdlib’de 33 Şehit, 32 Yaralı”. 28 Şubat 2020. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakika-haberi-suriye-idlibde-33-sehit-32-yarali,8bKetwRLrOqSegN7DFRruA>.
- Putin, V. V. (2007). “Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, *Rusya Federasyonu Başkanlığı Resmi Sayfası*. 10 Şubat, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>.
- Russia Economic Report (2020). “Russia: Recession and Growth under the Shadow of A Pandemic”. Temmuz 2020. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34219/Russia-Recession-and-Growth-Under-the-Shadow-of-a-Pandemic.pdf?sequence=4&isAllowed=y>.
- Rusya Federasyonu Ülke Raporu* (2020). Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği.
- Sakwa, R. (2008). *Russian Politics and Society*. Fourth Edition, London: Routledge.
- Sakwa, R. (2020). *The Putin Paradox*. London: I. B. Tauris.
- Samokhvalov, V. (2017). *Russian-European Relations in the Balkans and Black Sea Region: Great Power Identity and the Idea of Europe*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Sarı, Y. (2018). “Türkiye-Rusya İlişkileri”. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’nin Dış Politikası*. A. Çaylak ve S. A. Avcu (ed.). Ankara: Savaş Yayınevi, ss.381-421.
- Seitz, W. ve Zazzaro, A. (2019). “Sanction and Public Opinion: The Case of the Russian-Ukraine Gas Disputes.” *The Review of International Organizations*. Cilt. 15, No. 4, ss.817-843.
- Sputnik (2020). “Türk Akım Doğalgaz Boru Hattı”. 9 Ocak 2020. <https://tr.sputniknews.com/infografik/202001091040988827-turk-akim-dogalgaz-boru-hatti/>.

- Trenin, D. (2001). *The End of Eurasia: Russia on the Border between Geopolitics and Globalization*. Washington, DC: Carnegie Moscow Center.
- Tsygankov, A. (2016). *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. New York: Rowman & Littlefield.
- Tüfekçi, Ö. ve Birinci, E. (2020). "Russian Foreign Policy". *Russia, Central Asia and the Caucasia*. Y. Sarı ve S. A. Avcu (ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss. 62-91.
- UN News (2020). "Belarus: End Ongoing Human Rights Violations, UN Rights Chief Urges". 4 Aralık 2020. <https://news.un.org/en/story/2020/12/1079282>.
- Urcosta, R. B. (2019). "Russian Proxy Diplomacy in Syria: Crimea and Sevastopol". *Eurasia Daily Monitor*. 24 Nisan 2020. <https://jamestown.org/program/russian-proxy-diplomacy-in-syria-crimea-and-sevastopol/>.
- Useinow, N. (2020). "Between Integration and Assimilation: The Crimean Tatars after Russian Annexation". *Forum for Ukrainian Studies*, 15 June 2020. <https://ukrainian-studies.ca/2020/06/15/between-integration-and-assimilation-the-crimean-tatars-after-russian-annexation-in-2014/>.
- Zaytsev, Y. (2020). "Noviye Vızoı dlya Rossiiskoy Vneşnei Pomoşu v Kontekste Dostujeniya Tseleı Ustoçivovo Razvitiya". *Vestnik Mejdynarodnuh Organizatsiy*. Cilt. 15, No. 1, ss. 63-83.
- Zhiltsov::S. (2019). "Politika Rossii v Çernomorskom Regione: İtogi i Noviye Vızoı". *Problemu Postsovetskovo Prostranstva*. Cilt. 6, No. 2, ss. 149-164.